

વર્ષ-૩ ● અંક-૨૩

જુલાઈ - ૨૦૧૭

● મુખ્ય તંત્રી ●

હિમાંશુ બી. ઠક્કર

Email :

shreeraghuvansham@gmail.com

● સંપાદક મંડળ ●

શ્રી નટુભાઈ જી. આચાર્ય
શ્રી નવીનભાઈ એલ. પોપટ
શ્રી જગદીશભાઈ એચ. મજીઠીયા
શ્રી દિલીપભાઈ એસ. મીરાણી
શ્રી કાંતિલાલ બી. ઠક્કર
શ્રી આવિનભાઈ જે. મજીઠીયા
શ્રી મુકેશભાઈ એચ. ચંદે

● પ્રુફ રીડર્સ ●

શ્રી કાંતિલાલ આર. ગેલા

● માર્ગદર્શક ●

શ્રી ભીખાલાલભાઈ એફ. આચાર્ય
શ્રી ગંગારામભાઈ કે. કોટક
શ્રી રઘુરામભાઈ વી. રાચ્છ
શ્રી દયારામભાઈ કે. આદુઆણી
શ્રી બાબુભાઈ આઈ. રતાણી
શ્રી કે. સી. ઠક્કર
શ્રી વૈકુંઠરામ જી. આચાર્ય

પત્ર વ્યવહારનું સરનામું

“અમર રઘુવંશમ્”

હિમાંશુ બી. ઠક્કર

૭૦૬, અક્ષત કોમ્પ્લેક્ષ,

પકવાન ચાર રસ્તા, બોડકદેવ,

અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૫.

ફોન : ૯૮૭૯૩૦૧૦૦૪

નોંધ : ‘અમર રઘુવંશમ્’માં પ્રકાશિત રચના-લેખ આદિમાં અભિવ્યક્ત વિચારો, માહિતી ઈત્યાદિ સાથે ‘શ્રી અમર રઘુવંશમ્’ સંપાદક મંડળનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી. - મુખ્ય તંત્રી

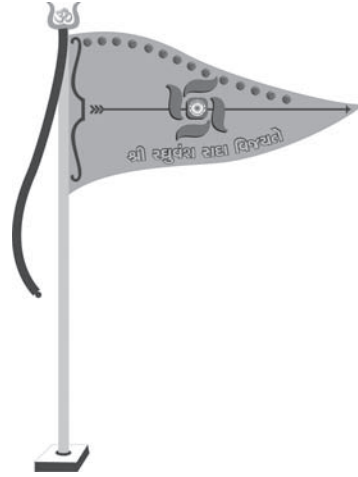
કિંમત રૂ. ૧૫/-

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧૫૦/-

આજીવન લવાજમ રૂ. ૧૦૦૦/-

આ અંકમાં...

- તંત્રી સ્થાનેથી ૬
- પ્રમુખનો સંદેશ ૭
- મહામંત્રીનો સંદેશ ૮
- વતન જા વાવડ ૯
- શ્રી રઘુવંશી લોહાણા સામાજિક સુરક્ષા યોજના ૧૨
- સંસ્થા સમાચાર ૧૩
- અભિનંદન ૧૬
- ગુજરાતી ભાષાની ૨૫ ઉપયોગી વેબસાઈટો ૧૭
- નારી વિશ્વ ૧૮
- કુદરત - જીવનધારક પૃથ્વી અને સૌર મંડળ ૧૯
- ભારતના ૧૪ મા રાષ્ટ્રપતિ - રામનાથ કોવિંદ ૨૨
- ગૌરક્ષા - ભારતીયોનું મુખ્ય કર્તવ્ય ૨૩
- સ્ત્રી ધર્મ ૨૬
- આહાર એ જ ઔષધ ૨૮
- પર્યાવરણની વ્યક્તિગત માવજત ૩૦
- ચીન-ભારત -અમેરિકા ૩૩

અગત્યના દિવસો

૧ જુલાઈ નેશનલ ડોક્ટર્સ ડે

૧૧ જુલાઈ વર્લ્ડ પોપ્યુલેશન ડે

૧૨ જુલાઈ મલાલા ડે

૧૮ જુલાઈ નેલ્સન મંડેલા ઈન્ટરનેશનલ ડે

૧૨ ઓગસ્ટ ઈન્ટરનેશનલ યુથ ડે

૧૫ ઓગસ્ટ સ્વતંત્રતા દિવસ

૨૯ ઓગસ્ટ નેશનલ સ્પોર્ટ્સ ડે

તંત્રી સ્થાનેથી...

શ્રી હિમાંશુભાઈ ભાઈલાલભાઈ ઠક્કર

મો. ૯૮૭૯૩૦૧૦૦૪

અમદાવાદ

Email : shreeraghuvansham@gmail.com

બહાલા સભ્યશ્રીઓ,

જય જલારામ...

જય રઘુવંશ...

જય મહાપરિષદ...

આપ સૌની કૃશળતા ઈચ્છું છું. ધરતી અને આકાશ વચ્ચેનો સીધો સંવાદ એટલે વરસાદ. સમગ્ર ગુજરાતમાં મેઘરાજાની સવારી આવી પહોંચી છે ત્યારે પ્રકૃતિનો શણગાર આપણે ચોમેર માણી શકીએ છીએ. માણસ જીવનના પરમ આનંદની અનુભૂતિ પ્રકૃતિના ખોળે જ કરી શકે છે. પાણી વગર જંગલો, નદીઓ, પર્વતો, ખેતપ્રદેશો પણ જાણે અનાથ લાગે. સ્નાન વખતે આપણે પલળીએ તો રોજ છીએ પરંતુ મેઘરાજાની વર્ષામાં ભીંજવાનો આનંદ કંઈક અનેરો જ હોય છે.

આ સુંદર મોસમમાં વાગડ લોહાણા સમાજના લગભગ ૪૦ જેટલા મહાજનો પણ સક્રિય રીતે સમાજસેવાનું સુંદર કાર્ય કરી રહ્યા છે ત્યારે સમયની માંગ પ્રમાણે વિવિધ રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા તમામ સંસ્થાઓ એક બીજામાંથી માર્ગદર્શન મેળવે અને એક બીજાનો પૂરક બની રહે તે અપેક્ષિત છે. શ્રી અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજનના વર્તમાન પ્રમુખ શ્રી વૈકુંઠભાઈ જી. આચાર્યના પ્રમુખપદે છેલ્લા વર્ષમાં સમૂહલગ્ન અને મીટિંગોનું આયોજન થયું. સંસ્થાની સમગ્ર ટીમ પોતપોતાને સોંપાયેલી જવાબદારીઓ અંગે સભાન રહી પોતપોતાના સંલગ્ન નેતૃત્વને બળ આપે તે કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ કે આયોજનની સફળતા માટે અત્યંત જરૂરી હોય છે.

સમગ્ર રઘુવંશી સમાજની એકતાનાં દર્શન કરાવવા આગામી સમયમાં માતૃસંસ્થા શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ દ્વારા સિધ્ધપુર મુકામે તા.૨૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૭ (લાભપાંચમ) થી પૂ.ભાઈશ્રી રમેશભાઈ ઓઝાના શ્રીમુખે શ્રીમદ્ ભાગવત્ જ્ઞાનયજ્ઞ તથા માતૃવંદના મહોત્સવ તેમજ સામૂહિક માતૃતર્પણના સાર્વજનિક કાર્યક્રમનું અભૂતપૂર્વ આયોજન થઈ રહ્યું છે ત્યારે આપણા તમામ મહાજનો અને સંસ્થાઓને તન, મન અને ધનથી જોડાવા હું નમ્ર અપીલ કરું છું.

‘અમર રઘુવંશમ્’ને સમૃદ્ધ બનાવવા જે જે સમાજશ્રેણીઓએ મને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે બળ પુરું પાડ્યું છે તે તમામ સભ્યો અને મુખપત્રના તમામ આજીવન સભ્યો પ્રત્યે પણ હું આભારની લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

હિમાંશુ ઠક્કર

ઝરણાં પણ તેમનું મધુર સંગીત ગુમાવી દેત, જો તેમના માર્ગમાં પથ્થરો ના હોત...

પ્રમુખનો સંદેશ...

શ્રી વૈકુંઠરામ ગણપતરામ આચાર્ય

મો. ૯૮૨૫૨૮૭૫૧૩

ભાભર / અમદાવાદ

બાલા જ્ઞાતિબંધુઓ,

સુજ્ઞ જ્ઞાતિબંધુઓ,

સાદર નમસ્કાર સહ જય સીયારામ !

આપ સૌના સહકારથી સમૂહ લગ્નોત્સવ પરિપૂર્ણ કર્યો. તેવી જ રીતે સંસ્થાની ચાલતી તમામ પ્રવૃત્તિઓને વેગ મળે તેવા પ્રયત્નો હાથ ધરવા નમ્ર નિવેદન...

આપણે જે ૨૦મો સમૂહલગ્નોત્સવ ભાભર મુકામે યોજાયો તેમાં સમૂહ લગ્ન નિમિત્તે બચતમાંથી સમૂહ લગ્નમાં જોડાયેલ ૭ (સાત) વરરાજાઓને સા.સુ. યોજનાનું વિમાકવચ પુરું પાડવાનું સર્વાનુમતે ભાભર મુકામે મળેલ કારોબારી મીટીંગમાં નક્કી થતાં તેને બિરદાવું છું અને આનંદની લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

આપણી પરંપરા મુજબ સમૂહલગ્નની બાકીની બચત મેડિકલ, શિક્ષણ જેવા ઉમદા હેતુઓમાં વાપરવામાં આવશે જેથી જરૂરિયાતમંદોની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરી શકાશે.

સા.સુ. યોજનામાં ૨૫૦૦ની હેયાત સભ્ય સંખ્યા કરવાના લક્ષ્યાંકને પહોંચી વળવા માટે સૌ કારોબારી સભ્યો પ્રયત્ન કરે તેવી વિનંતી કરું છું. જેથી ગુજરનારના વારસદારને ચુકવવાપાત્ર રકમ રૂા. ૧ લાખથી વધારી રૂા. ૧,૨૫,૦૦૦/- સવા લાખ કરી શકાય.

અત્યાર સુધી આપ સૌએ આપેલ સાથ સહકારને વંદન કરું છું અને ભવિષ્યે ઉમળકાભેર આથી વધુ સહકાર મળતો રહે તેવી ભાવના વ્યક્ત કરું છું. અમર રઘુવંશમ્ ને વેગ મળે તેવી દરેક મહાજનને નમ્ર અપીલ કરું છું.

આપનો સ્નેહાધીન

વૈકુંઠરામ ગણપતરામ આચાર્યના

જય સિયારામ

મહામંત્રીનો સંદેશ...

શ્રી નવીનભાઈ લવજીભાઈ પોપટ
મો. ૯૯૦૯૫૨૫૫૭૮
રાધનપુર

વ્હાલા જ્ઞાતિબંધુઓ,
સાદર નમસ્કાર.

આપ સૌ કૃશળ હશો. આપની સમગ્ર અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા પરિવારની કૃશળતા ઈચ્છું છું.

આપણે સૌએ અનેરા ઉત્સાહથી ઉમળકાભેર સમૂહ લગ્નોત્સવ યશસ્વી રીતે પરિપૂર્ણ કર્યો, જે આપ સૌના સહકારથી જ શક્ય બન્યું. આપ સૌના સહકારથી શ્રી અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજનના નીચેના તમામ કાર્યોને વેગ મળે છે. આપનો આભાર...

આપણે સૌએ આપણા વર્તમાન પ્રમુખશ્રી વૈકુંઠરામભાઈ જી. આચાર્યના લગ્નનાં ૫૦ વર્ષ પૂર્ણ થતાં તે પ્રસંગને માણ્યો. પૂ. રઘુરામબાપાએ પણ પોતાના ૭૫ વર્ષ પૂર્ણ કરતાં સૌ જ્ઞાતિજનોને નિમંત્રી શુભ અવસરનો રસાસ્વાદ કરાવ્યો. બન્ને પરિવારજનોને અભિનંદન સહ ખુશીની લાગણી વ્યક્ત કરું છું.

આપણી સંસ્થાના નેજા નીચે ચાલતી તમામ પ્રવૃત્તિઓને વેગ આપીએ અને તેમાં તન, મન, ધનથી સહકાર આપીએ એજ શુભ ભાવના સહ...

‘અમર રઘુવંશમ્’ ને તેમજ સંસ્થાની ચાલતી તમામ યોજનાઓનું હિત આપ સૌના હાથમાં હોઈ સહકારની અપેક્ષા સહ..

આપનો શુભચિંતક
નવિન એલ. પોપટ

શ્રધ્ધાંજલિ

અમરનાથ યાત્રામાં દેશના જે જે શ્રધ્ધાળુઓએ પોતાના જાન ગુમાવ્યા છે તે તમામને સર્વવ્યાપી ભગવાન ભોલેનાથ પોતાના ચરણોમાં સ્થાન આપે અને તેમના પરિવારજનોને આ કપરા સમયને સહન કરવાની શક્તિ આપે તે જ બાબા અમરનાથના ચરણોમાં પ્રાર્થના.

વતન જા વાવડ

કારોબારીની મીટીંગ - ભાભર

તારીખ ૨૧-૫-૨૦૧૭ ને રવિવારના રોજ ભાભર મુકામે આનંદ ગૌશાળા ખાતે મળેલ મીટીંગનો અહેવાલ.

મીટીંગની શરૂઆતમાં પ્રાર્થના બાદ મીટીંગની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ગત મીટીંગનું પ્રોસેડીંગ વંચાણે લઈ તેને સર્વાનુમતે બહાલી આપવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ૨૦મા સમૂહલગ્નના હિસાબોની રજૂઆત થયેલ કાર્ય ભાવિ સુધારા, જરૂરી ફેરફાર, મળેલ સાથ સહકારની ઝીણવટપૂર્વકની બાબતો સમૂહલગ્ન સમિતિના ચેરમેન શ્રી દયારામભાઈ કે. ઠક્કર દ્વારા રજૂ કરવામાં આવી, જેને સભાએ સર્વાનુમતે બહાલી આપી. સમૂહલગ્નમાં થયેલ બચતની રકમમાંથી સમૂહલગ્નમાં જોડાયેલ સાત વરરાજાને વીમા કવચ પૂરું પાડવાની દરખાસ્ત તેઓએ રજૂ કરતાં સભાએ સર્વાનુમતે વધાવી લીધી અને સ્વીકૃત કરી. બાકીની બચતની રકમ શિક્ષણ, મેડિકલ જેવા ઉમદા હેતુ માટે વાપરવાનું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવેલ છે.

શિક્ષણ / મેડિકલની તમામ અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે તેવું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવેલ. શ્રી રઘુવંશી લોહાણા સામાજિક સુરક્ષા યોજનાના સહચેરમેન શ્રી ચિંતન આર. સચદેએ સભ્ય માહિતી - મૃત્યુબાદ મેળવવામાં આવતા વારસદારની માહિતી - લાભાર્થી પ્રતિક્ષાયાદી તેમજ વડીલ બાકી છે તેવા સભ્યોની માહિતી સભા સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી જેને સભાએ સર્વાનુમતે બહાલી આપી.

અમર રઘુવંશમ્ના તંત્રી શ્રી હિમાંશુભાઈ ઠક્કરની અનુપસ્થિતિમાં તેઓએ મોકલેલા પત્રનું વાંચન તથા થયેલ ટેલિફોનિક ચર્ચા અંગે નટુભાઈ આચાર્યએ સભાને વાકેફ કર્યા. તેઓની હાજરીમાં ચર્ચા કરી આ મુખપત્ર સમયસર દરેક સભ્યને પહોંચે તેવી વ્યવસ્થા કરવાનું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવેલ.

પ્રમુખસ્થાનેથી વૈકુંઠરામ ગણપતરામ આચાર્યએ જણાવેલ કે આજે તેમના લગ્નજીવનના ૫૦ વર્ષ પૂર્ણ થાય છે તો તમામ સભ્યો હવે પછીના કાર્યક્રમમાં જોડાશો. ભોજનપ્રસાદ લેશો અને રોકાવું પડે તો તમામ વ્યવસ્થા છે તો સહકાર આપશો તેવી ભાવના વ્યક્ત કરેલ હતી.

આ પ્રસંગે તેઓના યશસ્વી ૫૦ વર્ષ પૂર્ણ કર્યા બદલ

મહાજનશ્રી તરફથી શુભેચ્છા ઠરાવ પસાર કરવાનું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવેલ.

આભારદર્શન બાદ મીટીંગની કાર્યવાહી પૂર્ણ જાહેર કરવામાં આવી.

ડીસા : દરિયાલાલ દાદા જન્મ જયંતિ

શ્રી કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજન, ડીસા દ્વારા સંવત ૨૦૭૩ના ચૈત્ર સુદ બીજ તા. ૮-૪-૨૦૧૭ના રોજ ચૈત્રની બીજ નિમિત્તે પરમકૃપાળુ પરમાત્મા શ્રી દરિયાલાલ દાદાની જન્મજયંતિની ધામધૂમપૂર્વક ઉજવણી કરવામાં આવી અને પ્રમુખ તરીકે વિક્રમભાઈ તુલસીદાસ મિરાણીની સર્વાનુમતે નિમણૂક કરવામાં આવી. અન્ય હોદ્દેદારોમાં મંત્રી તરીકે શ્રી કમલેશભાઈ રસિકલાલ રાચ્છ, સહમંત્રી તરીકે હસમુખલાલ મહાદેવલાલ રાજદે, અન્વેષક તરીકે તારાચંદભાઈ દીપચંદભાઈ મજીઠીયા, વેબસાઈટ ચેરમેન તરીકે ચીમનભાઈ રમેશભાઈ સચદે સેવા બજાવશે તેવું સર્વાનુમતે ઠરાવવામાં આવેલ.

રામનવમી તેમજ હનુમાનજયંતિની ધામધૂમપૂર્વક ઉજવણી કરવામાં આવી.

અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજનના પ્રમુખ શ્રી વૈકુંઠભાઈ ગણપતરામ આચાર્ય પોતાના યશસ્વી લગ્નજીવનના ૫૦ વર્ષ પૂર્ણ કરતા હોઈ તા. ૨૧-૫-૨૦૧૭ના રોજ મહાજન દ્વારા રૂબરૂ હાજર રહી શુભેચ્છા પાઠવવામાં આવી. તે જ રીતે અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજનના પૂર્વ પ્રમુખશ્રી રઘુરામભાઈ વશરામભાઈ રાચ્છના અમૃત મહોત્સવમાં તા. ૨૮-૫-૨૦૧૭ના રોજ કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજન ડીસા હાજર રહી શુભેચ્છા પાઠવેલ.

ગાંધીધામ

તા. ૧૮ જૂન, ૨૦૧૭ ના રોજ શ્રી ગાંધીધામ લોહાણા મહાજનની જનરલ સભા મળેલ જેમાં ૭ ટ્રસ્ટીઓ તથા ૧૫ કારોબારી સભ્યોની નિમણૂક કરેલ જે અનુસંધાને તા. ૨૩ જૂન, ૨૦૧૭ ના ગાંધીધામ લોહાણા મહાજનની કારોબારી મીટીંગ મળેલ, જેમાં વિદ્યમાન પ્રમુખ શ્રી અમૃતલાલ કુંવરજીભાઈ ઠક્કરે નવા પ્રમુખ તરીકે શ્રી કાંતિલાલ એફ. આચાર્યના નામનો પ્રસ્તાવ મૂકેલ, જેને ઉપસ્થિત સભ્યોએ સર્વાનુમતે મંજૂર રાખેલ. શ્રી કાંતિભાઈ ફૂલચંદભાઈ આચાર્ય

ગાંધીધામ લોહાણા મહાજનના પ્રમુખ તરીકે ઘોષિત થતાં તેમણે ઉપરાંત ભરતભાઈ આર. પાયાણી તથા શ્રી પ્રવિણભાઈ હરજીવનભાઈ ઠક્કર, મંત્રી તરીકે શ્રી શંકરલાલ સી. દક્ષિણી અને શ્રી ધનસુખભાઈ ડી. જોબનપુત્રા અને ખજાનચી તરીકે શ્રી રમેશભાઈ શંકરલાલ મજીઠીયા અને ઓડિટર તરીકે શ્રી રોહિતભાઈ આર. અનમને જાહેર કરેલ જેને ઉપસ્થિત તમામ સભ્યોએ સર્વાનુમતે બહાલી આપેલ. ઉપસ્થિત સમાજના વડીલશ્રીઓ, ટ્રસ્ટીશ્રીઓ, મોહનભાઈ ડી. રામાણી, દિનેશભાઈ જે. જોબનપુત્રા, ચંદુલાલ બી. જીવરાણી, ગંગારામભાઈ અનમ, ન્યાલચંદભાઈ દક્ષિણીએ નવનિયુક્ત હોદ્દદારોને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન આપેલ. ઉપસ્થિત કારોબારી સભ્યશ્રીઓ નવીનભાઈ આર. ઠક્કર, પરેશભાઈ ડી. આથા, ડૉ. અશોકભાઈ ઠક્કર, અશોકભાઈ એસ. ચંદન, પ્રવિણભાઈ પી. ઠક્કર, ધનસુખભાઈ એસ. મિરાણીએ પણ સમગ્ર ટીમને અભિનંદન આપ્યા હતા. આ પ્રસંગે પ્રમુખ શ્રી કાંતિલાલ આચાર્યએ સમાજઉપયોગી કાર્યોને ગતિશીલ બનાવવા અને સમાજને જરૂરી એવા પ્લોટ માટે પણ તમામ પ્રયત્નો કરવાની કટિબદ્ધતા વ્યક્ત કરી હતી અને પોતાને સમાજની પ્રમુખ તરીકે સેવા કરવાની જે તક મળી છે તે બદલ સમાજ પ્રત્યે આભારની લાગણી વ્યક્ત કરી હતી. આ પ્રસંગે પ્રમુખ તથા તેમની ટીમ જાહેર થયા બાદ ભૂજ વિસ્તારના ધારાસભ્ય ડૉ. નિમાબેન આચાર્ય તથા ડૉ. ભાવેશભાઈ આચાર્ય, શ્રી મનસુખભાઈ કોડરાણી, શ્રી ગીરીશભાઈ હાલાણી, શ્રી લહેરચંદભાઈ જોબનપુત્રા, શ્રી સુરેશભાઈ ચંદે (ભૂજ), શ્રી નવીનભાઈ ચંદે (અંજાર), શ્રી દિનેશભાઈ મિરાણી (સુરત) શ્રી ધવલભાઈ આચાર્ય તથા લોહાણા યુવક મંડળના પ્રમુખ શ્રી જેમ્સ મજીઠીયા તથા મહિલા મંડળના પ્રમુખ શ્રીમતી શારદાબેન પલણ, મંત્રી પારૂલબેન મજીઠીયાએ પણ સમગ્ર ટીમને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન આપ્યા હતા.

રાપર

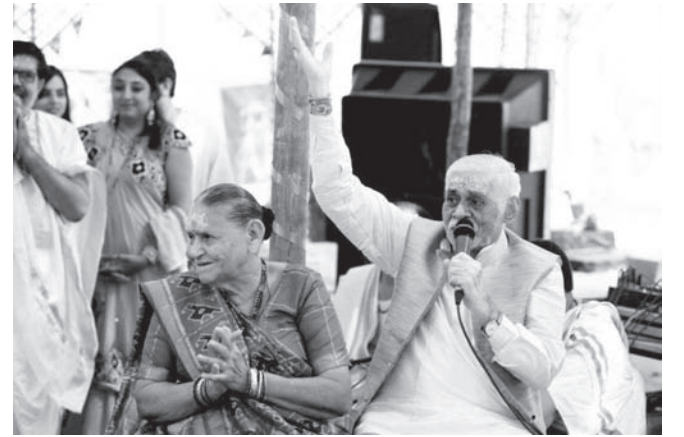
શ્રી રવિભાણ સંપ્રદાય દરિયાસ્થાન મંદિર ટ્રસ્ટ - રાપર દ્વારા આયોજીત શ્રી રવિભાણ સંપ્રદાય દરિયાસ્થાન મંદિરના નૂતન સંકૂલનો ઉદ્ઘાટન સમારોહ તથા શ્રી રામચરિત માનસ નવાનહગાથા તથા ગુરૂપૂર્ણિમા મહોત્સવનું આયોજન તા. ૩૦ જૂન, ૨૦૧૭ થી ૮ જુલાઈ, ૨૦૧૭ સુધીમાં થયું. આ પ્રસંગે દરિયાસ્થાન મંદિરે પરમ પૂજ્ય સંત શ્રી ત્રિકાલદાસજી મહારાજ દ્વારા વ્યાસપીઠ ઉપરથી શ્રી રામચરિત માનસની દિવ્ય વાક્યધારા પ્રસ્તુત કરાઈ.

શ્રી રવિભાણ સંપ્રદાય દરિયાસ્થાન મંદિર - રાપરના નૂતન સંકુલનું બાંધકામ પૂર્ણ થયેલ છે; જેમાં યાત્રિકો માટે

વિશાળ અઘતન સગવડો સાથેનું અતિથિ ગૃહ નિર્માણ કરેલ છે. જેમાં એક વિશાળ સત્સંગ હોલ, એક વિશાળ પ્રસાદાલય અને અન્નપૂર્ણા ગૃહ, ૨૪ કુલ ફર્નીશડ ટોયલેટ - બાથરૂમ એટેચ્ડ રૂમો, ત્રણ ડોરમેટરી રૂમો, એક નાનો અંડર ગ્રાઉન્ડ હોલ, ઓફિસ રૂમ બે પાણીના ટાંકા તથા લીફ્ટની સગવડ સાથે નૂતન સંકુલ ઉપલબ્ધ થયેલ છે. આ નૂતન સંકુલનો ઉદ્ઘાટન સમારોહ સંવત ૨૦૭૩ને અષાઢ સુદ ૯ રવિવાર તા. ૨-૭-૨૦૧૭ના સવારે ૧૦ કલાકે ઉપસ્થિત સંતો - મહંતો - સાધ્વીશ્રીઓ તથા દાતાશ્રીઓના વરદ્ હસ્તે રાખેલ હતો.

અમૃત મહોત્સવ : અમદાવાદ

શ્રી કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજન અમદાવાદના સમાજશ્રેષ્ઠી શ્રી રઘુરામભાઈ વી. ઠક્કરનો જીવન યાત્રાના ૭૫ વર્ષની પૂર્તના અનુસંધાને બેબીલોન ક્લબ, અમદાવાદ ખાતે અમૃત મહોત્સવનું આયોજન થયું. આ શુભ પ્રસંગે પાંચ દિવસીય વિષ્ણુપંચાયતન

મહાયજ્ઞમાં સમગ્ર રાચ્છ પરિવાર તેમજ અન્ય શુભેચ્છકોએ અને સ્નેહીજનોએ ઉત્સાહભેર ભાગ લીધો. આ પ્રસંગે તા. ૨૭ મે,

૨૦૧૭ ના રોજ પ્રખ્યાત લોકસાહિત્યકાર શ્રી ભીષુદાનભાઈ ગઢવીના કાર્યક્રમનું પણ આયોજન થયું જેમાં મોટી સંખ્યામાં સ્નેહી અને શુભેચ્છકો જોડાયા હતા.

તા. ૨૮ મે, ૨૦૧૭ ના રોજ સવારે ૯.૦૦ કલાકે વૃક્ષારોપણ, રક્તદાન કેમ્પ તથા થેલેસેમિયા રક્ત પરિક્ષણ કેમ્પનું પણ આયોજન થયું. સાંજે ૭.૦૦ કલાકે ક્લબ બેબીલોન ખાતે આયોજિત મુખ્ય કાર્યક્રમમાં જગન્નાથ મંદિરના મહંત શ્રી દિલીપદાસજી મહારાજ, ગુજરાત ગૌ સેવક સંઘના શ્રી ચૈતન્યશંભુજી મહારાજ, સાંઈ મંદિરના મહંત શ્રી મોહનદાસજી મહારાજ, ભાગવતાચાર્ય શ્રી રાજેન્દ્રદાસજી મહારાજ, કટાઉ ધામના શ્રી ઈશ્વરદાસજી મહારાજ, કમીજલા ભાણસાહેબ સમાધિસ્થાનના મહંત પૂ.શ્રી જાનકીદાસજી મહારાજ તથા અન્ય સંતોના આશીર્વાચન પ્રાપ્ત થયા હતા. આ પ્રસંગે શ્રી રઘુરામબાપાના જીવનકવનના પ્રસ્તુત કરતી ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ પ્રસ્તુત કરવામાં આવી હતી અને બાપાના જીવનદર્શનને કંડારતું પુસ્તક “રઘુકુળ રીતિ” પણ વિમોચિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે શ્રી લોહાણા મહાપરિષદના પ્રમુખ શ્રી પ્રવિણભાઈ કોટક, ગુજરાત કોંગ્રેસના આગેવાન શ્રી લાખાભાઈ ભરવાડ તથા અન્ય સભ્યોએ પ્રાસંગિક ઉદ્બોધન કર્યા હતા. શ્રી કિરીટભાઈ તથા શ્રી અશોકભાઈ ઠક્કરે શાબ્દિક સ્વાગત કરી

સૌને આવકાર્ય હતા અને આ કાર્યક્રમમાં પોતાનો પ્રસંગ ગણી યજ્ઞશાળા, રસોડા વિભાગ અન્ય આયોજનો તથા સંપૂર્ણ સંકલન માટે અમૃત મહોત્સવ સંકલન સમિતિ અને કન્વીનર તરીકે શ્રી હિમાંશુભાઈ ઠક્કરનો પણ આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો. આ પ્રસંગે શ્રી રઘુરામભાઈ ઠક્કરનું શ્રી કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજન અમદાવાદ દ્વારા સન્માનપત્ર અને ૭૫ ફૂટના ગુલાબના હારથી સન્માન કરવામાં આવેલ. અત્રે શ્રી કચ્છ વાગડ મહિલા મંડળ તેમજ યુવક મંડળ દ્વારા પણ બાપાનું અભિવાદન કરવામાં આવેલ. એ જ રીતે શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ દ્વારા પણ બાપાને પાઘ અને સ્મૃતિચિન્હ આપી સન્માનિત કરવામાં આવેલ. ત્યારબાદ શ્રી અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજન, શ્રી કચ્છી સમાજ અમદાવાદ, લોહાણા પરિવાર, કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજન ડીસા, હારીજ, પાટણ, ઊંઝા, રાધનપુર,

અમરજયોત એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ - રાધનપુર તથા અન્ય શહેરોમાંથી જ્ઞાતિશ્રેષ્ઠીઓએ પધારી શ્રી રઘુરામબાપાનું અભિવાદન કર્યું હતું. અમદાવાદ સ્થિત સમસ્ત લોહાણા મિલન, ઉત્તર ગુજરાત દેશી લોહાણા મહાજન, થરપારકર લોહાણા મહાજન, હા.ઘો.ક.લોહાણા મહાજન, અમદાવાદ લોહાણા મહાજન વાડી ટ્રસ્ટ, જલારામ સેવા મંડળ, ઉત્તર ગુજરાત મહિલા મંડળ, લોહાણા પરિવાર મહિલા મંડળ, સ્વાધ્યાય પરિવાર ઘાટલોડિયા, સિનિયર સિટીઝન ક્લબ, સાંઈ મંદિર ટ્રસ્ટ મંડળ તથા રાચ્છ પરિવારના તથા દૂરદૂરથી પધારેલા સ્નેહીજનોએ પણ મોડી રાત સુધી ચાલેલા આ સન્માનના કાર્યક્રમમાં પોતાનો અમૂલ્ય સમય ફાળવી રઘુરામબાપાને પોતાની શુભકામના પાઠવી હતી. શ્રી રઘુરામબાપાએ પણ સમાજ પ્રત્યેથી પોતાને મળેલા પ્રેમ બદલ વંદના પાઠવી હતી અને જીવનના છેલ્લા શ્વાસ સુધી સમાજની સેવાને જ સર્વોત્તમ ગણી આ યાત્રા સતત ચાલુ રહે તે માટે પોતાનો વિશ્વાસ વ્યક્ત કર્યો હતો. કાર્યક્રમના અંતે શ્રી પિયુષભાઈ સી. ઠક્કરે આભારવંદના કરી હતી અને સૌને ભોજન પ્રસાદ લઈને જ છૂટા પડવા અપીલ કરી હતી.

શ્રી રઘુવંશી લોહાણા સામાજિક સુરક્ષા યોજના

શ્રી નટુભાઈ ગણપતરામ આચાર્ય
ચેરમેનશ્રી, રઘુવંશી લો.સા.સુ.યોજના
પ્રકાશ પેટ્રોલિયમ, સંતોષી માતા મંદિર
પાસે, જુના બસ સ્ટેશન સામે, ડીસા
સંપર્ક : મો. ૯૮૭૯૨ ૦૮૬૯૪

સ્નેહી જ્ઞાતિજનો...

આપણી આ યોજના online કામ કરતી થઈ છે. આ યોજનાના તમામ સભ્યો પોતાનું email Address આપણી વેબસાઈટ ઉપર જઈ રજીસ્ટર કરે તે ખૂબ જરૂરી છે.

વેબસાઈટ ઉપર આ અંગે માર્ગદર્શન આપવામાં આવેલ છે.

Email રજીસ્ટર થયા પછી બીલ-પાવતી વિગેરે સાહિત્ય આપને આપના Email ઉપર મળી શકશે.

છેલ્લા ત્રણ વર્ષની પાવતી- બીલ વિગેરે વેબસાઈટ ઉપરથી જોઈ શકાશે અને તેની પ્રિન્ટ પણ મેળવી શકાશે.

આભાર

નટુભાઈ જી. આચાર્ય - ચેરમેનશ્રી
ચિંતન આર. સચદે - સહચેરમેનશ્રી

અવસાન નોંધ

ગત અંકમાં આપેલી માહિતી પછી નીચે મુજબના સભ્યોનું દેહાવસાન થયેલ છે. પરમકૃપાળુ પરમાત્મા દિવંગત આત્માઓને ચીરશાંતિ આપે અને પરિવારજનોને આઘાત જીરવવાની શક્તિ અર્પે તેવી પ્રાર્થના કરું છું.

પશીબેન હરીલાલ ઠક્કર - હારીજ
વિસનજીભાઈ દામજીભાઈ ભીડે - દિઓદર
અનસૂયાબેન પ્રભુલાલ રૈયા - રાપર

યોજનાના નિયમોનુસાર દરેક ગુજરનારના વારસદારોને રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/ (અંકે રૂપિયા એક લાખ પૂરા) ચૂકવી આપેલ છે.

વિશેષ

આપણા સમાજની સામાજિક સુરક્ષા અંગેની આ પ્રવૃત્તિની નોંધ લઈ માતૃસંસ્થા શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ દ્વારા પણ મને મળેલ સામાજિક સુરક્ષા સમિતિના અધ્યક્ષ તરીકેની જવાબદારી અંતર્ગત દરેક મહાજનના જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને આવી પડતી આકસ્મિક આર્થિક સંકડામણમાં મદદરૂપ થવા વીમા યોજના શરૂ કરવામાં આવનાર છે. શ્રી લોહાણા મહાપરિષદના મધ્યસ્થ કાર્યાલય પર સામાજિક સુરક્ષા સમિતિની યોજાયેલી બેઠકમાં ચર્ચા થયા મુજબ એપ્રિલ-૨૦૧૭માં કલકત્તા મુકામે યોજાયેલ ટ્રસ્ટ બોર્ડની મીટીંગમાં પણ સૈધ્ધાંતિક મંજૂરી મળતા આગામી ટૂંક સમયમાં આ અંગે ફોર્મ જાહેર કરવામાં આવશે. મહાજનશ્રી દ્વારા આવા જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને રૂ. ૧,૦૦,૦૦૦/- લાખનું સુરક્ષા કવચ પૂરું પાડવામાં આવશે જેમાં મહાજનશ્રી દ્વારા ભરેલ પ્રીમીયમની રકમમાં શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ આર્થિક રીતે સહભાગી બનશે.

સંસ્થા સમાચાર

શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ સેવાના પગથારે... વર્તમાન ટીમના બે વર્ષ

શ્રી લોહાણા મહાપરિષદની વર્તમાન ટીમના બે વર્ષ પૂર્ણ થઈ રહ્યા છે ત્યારે માતૃસંસ્થા દ્વારા થયેલી કાર્યપ્રવૃત્તિઓ અંગે અહેવાલ...

“સિફ હંગામા ખડા કરના મક્સદ નહિ હૈ હમારા,
હમ યે ચાહતે હૈ કિ યે તાસીર બદલની ચાહિયે;
ચાહે વો ઈધર સે હો યા ઉધર સે,
ઈસ દિલસે યા ઉસ દિલસે,
લેકિન પરિવર્તનકી જ્યોત કહીસે ભી જલની ચાહિયે....”

બસ આવા જ કોઈ ભાવ, લાગણી અને ઈચ્છા સાથે ૪ અને ૫ જુલાઈ, ૨૦૧૫ ના શ્રી પ્રવિણભાઈ કોટકની સાથે અમોઝે માતૃસંસ્થા શ્રી લોહાણા મહાપરિષદની જવાબદારી સ્વીકારી. અમારા વિઝન અને મિશનને ચરિતાર્થ કરવા જ્ઞાતિગંગાના પ્રવાહમાં જે જે પ્રકલ્પોનું રસપાન આપ સૌને થયું તેનું સરવૈયું બે વર્ષના અંતે આપ સમક્ષ પ્રસ્તુત કરતા અત્યંત હર્ષ અને ગૌરવની લાગણી અનુભવાય છે.

તા.૪ જુલાઈ ૨૦૧૫ ના રોજ શ્રી યોગેશભાઈ લાખાણીનો કાર્યકાળ પૂર્ણ થતાં શ્રી પ્રવિણભાઈ કોટકને સમગ્ર વિશ્વની માતૃસંસ્થાનો પદભાર સોંપાયો. તા. ૫ જુલાઈ ૨૦૧૫ ના રોજ નવનિયુક્ત પ્રમુખ શ્રી પ્રવિણભાઈ કોટકનો અભિવાદન સમારોહ યોજાયો તથા વરિષ્ઠ ઉપપ્રમુખ શ્રી ઉમંગભાઈ ઠક્કર, મંત્રી તરીકે શ્રી હિમાંશુભાઈ ઠક્કર અને ખજાનચી તરીકે શ્રી હિંમતભાઈ કોટકને પણ જવાબદારીના શપથ લેવડાવવામાં આવ્યા. બે વર્ષ દરમિયાન બંધારણ અનુસાર પ્રથમ કારોબારી સમિતિની બેઠક સુરત મુકામે જલારામ સેવા સમાજ ટ્રસ્ટના યજમાનપદે યોજાઈ જેમાં માતૃસંસ્થાના અન્ય તમામ હોદ્દેદારોની વરણી કરવામાં આવી. કારોબારી સમિતિની દ્વિતીય બેઠક સમસ્ત હાલાર રઘુવંશી સમાજના યજમાનપદે જામનગર મુકામે યોજાઈ. સાથે સાથે ૧૦,૦૦૦ જેટલા રઘુવંશી ભાઈ-બહેનોની ઉપસ્થિતિમાં હાલાર રઘુવંશી સંમેલન યોજાયું. તૃતીય કારોબારી સમિતિની બેઠક શ્રી લોહાણા સમાજ, નવી મુંબઈના યજમાનપદે નવી મુંબઈ ખાતે યોજાઈ. ચતુર્થ કારોબારી સમિતિની બેઠક ઉત્તર પૂર્વ વિભાગ શ્રી લોહાણા મહાપરિષદના યજમાન પદે કલકત્તા મુકામે યોજાઈ.

દર બે વર્ષે એક વખત યોજાતી મધ્યસ્થ મહાસમિતિની સભા પણ ઉત્તર પૂર્વ વિભાગના યજમાન પદે ગુજરાતી સમાજ ભવન, કલકત્તા મુકામે યોજાઈ.

શ્રી લોહાણા મહાપરિષદની સમગ્ર ટીમ પોતપોતાની જવાબદારીઓ અંગે જાગૃત રહી સંલગ્ન સેવાકીય તથા રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ માટે માર્ગદર્શન અને પ્રોત્સાહન મેળવે તેવા શુભ આશયથી વર્ષ ૨૦૧૫ માં જ વિભાગીય હોદ્દેદારોની, મહિલા વિભાગની, યુવા વિભાગની તેમજ તમામ સ્થાયી સમિતિના અધ્યક્ષોની અલગ અલગ મીટિંગો યોજાઈ અને સૌને પોતપોતાની જવાબદારીથી માહિતગાર કરવામાં આવ્યા અને વિચારોનું આદાનપ્રદાન કરી સૌ પોતપોતાના ક્ષેત્રના કાર્યો માટે સંકલ્પિત થયા. જાન્યુઆરી - ૨૦૧૬ માં નાસિક મુકામે શ્રી ખીમજી ભગવાનદાસ ચેરીટી ટ્રસ્ટ, મા ઝવેરભાઈ આરોગ્ય ભુવન અને સમસ્ત લોહાણા સમાજ, નાસિકના યજમાન પદે તમામ ટ્રસ્ટીશ્રીઓ તથા હોદ્દેદારશ્રીઓની યોજાયેલ ચિંતન શિબિરને અભૂતપૂર્વ સફળતા મળી. ફેબ્રુઆરી - ૨૦૧૬ માં પૂ.ભાણસાહેબ સમાધિસ્થાન, કમીજલા ખાતે અદ્વિતીય આંતરરાષ્ટ્રીય રઘુવંશી સંમેલન યોજાયું જેમાં ૩૫,૦૦૦ જેટલા રઘુવંશીઓ આ આયોજનના સાક્ષી બન્યા. પૂ.જાનકીદાસબાપુની અધ્યક્ષતામાં યોજાયેલ વિશ્વવંદનીય સંત શ્રી મોરારી બાપુના શ્રીમુખે “માનસ રઘુવંશ”માં ગુજરાત રાજ્યના તત્કાલિન મુખ્યમંત્રી સુશ્રી આનંદીબેન પટેલ, વર્તમાન મુખ્યમંત્રી શ્રી વિજયભાઈ રૂપાણી, શ્રી પુરુષોત્તમભાઈ રૂપાલા, ભાગવતાચાર્ય પૂ.ભાઈશ્રી રમેશભાઈ ઓઝા અને અન્ય સંતો, મહંતો અને રાજકીય તથા સામાજિક શ્રેણીઓની ઉપસ્થિતિથી સમગ્ર સમાજની એકતા અને સંગઠનના દર્શન થયા.

આરોગ્ય, શિક્ષણ અને થેલેસેમિયા નાબૂદી અભિયાનને કેન્દ્રમાં રાખી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ પણ વિસ્તાર પામી રહી છે. સ્વ.રોનક પ્રતાપરાય દત્તાણી એજ્યુકેશન ફાઉન્ડેશન અંતર્ગત ધો.૫ થી સ્નાતક કક્ષા સુધીના વિદ્યાર્થીઓને સ્કોલરશિપ દર વર્ષે આપવામાં આવે છે. શ્રી કે. સી. ઠક્કર માધવ હાયર એજ્યુકેશન ટ્રસ્ટ અંતર્ગત ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે

તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને રૂ. ૫૦,૦૦૦/- ની મર્યાદામાં આર્થિક સહાય આપવામાં આવે છે. શ્રી તલકશીભાઈ દલછારામ કોટક આરોગ્ય નિધિ અંતર્ગત જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને આર્થિક સહાય ત્વરિત ધોરણે ચૂકવવામાં આવે છે. સારવાર અર્થે અમદાવાદ આવતા પરિવારોને અમદાવાદમાં વિનામૂલ્યે રહેવાની સગવડ પણ શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ તરફથી પૂરી પાડવામાં આવે છે. આંકડાકીય રીતે જોવામાં આવે તો ગત બે વર્ષમાં સ્કોલરશિપ યોજના અંતર્ગત બે વર્ષમાં રૂ. ૧૨૦૦/-, રૂ. ૨૨૦૦/- તથા રૂ. ૩૨૦૦/-ની મર્યાદામાં દર વર્ષે અંદાજિત ૫,૦૦૦ જેટલા વિદ્યાર્થીઓને કુલ રૂ. ૨,૩૦,૦૦,૦૦૦/- ની સહાય ચૂકવવામાં આવેલ છે જેમાં સંલગ્ન મહાજન / સંસ્થા દ્વારા ૩૦% રકમનો આર્થિક સહયોગ પ્રાપ્ત થયેલ છે. છેલ્લા બે વર્ષમાં આરોગ્ય માટે વિવિધ સારવાર અર્થે જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને આર્થિક સહાય, અમદાવાદ ખાતે જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને વિનામૂલ્યે રહેવાની સગવડ અને થેલેસેમિયા રક્ત પરિક્ષણ માટે આયોજક મહાજન / સંસ્થાને એમ કુલ અંદાજિત રૂ. ૩૪,૦૦,૦૦૦/- જેટલી સહાય લાભાર્થીઓને ચૂકવવામાં આવેલ છે. ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે તેજસ્વી વિદ્યાર્થીઓને શ્રી કે. સી. ઠક્કર, શિક્ષણ સમિતિના અધ્યક્ષ શ્રી ધર્મશભાઈ હરિયાણીના સીધા સહયોગ તથા સંચાલન હેઠળ છેલ્લા બે વર્ષમાં કુલ ૮૫ વિદ્યાર્થીઓને કુલ અંદાજિત રૂ. ૨૦,૦૦,૦૦૦/- ની સહાય ચૂકવવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૧૫ માં ઉત્તર ગુજરાતમાં આવેલી વરસાદી આફતમાં પણ જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને રૂ. ૭,૦૦,૦૦૦/- જેટલી રોકડ સહાય માતૃસંસ્થા દ્વારા રાધનપુર તથા ભાભર મુકામે પહોંચાડેલ છે.

શ્રી લોહાણા મહાપરિષદની વિવિધ સ્થાયી સમિતિઓ અંતર્ગત શિક્ષણ સમિતિ દ્વારા કારકિર્દી માર્ગદર્શન, શૈક્ષણિક સહાય અને સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં વધુ સંખ્યામાં રઘુવંશી વિદ્યાર્થીઓ જોડાય તે માટે શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ દ્વારા આવા વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરી પ્રશિક્ષણ તથા માર્ગદર્શનનું પણ આયોજન થઈ રહ્યું છે. કલકત્તા મુકામે યોજાયેલ મીટીંગમાં રઘુવંશી ડોક્ટર્સ આ સેવાયજ્ઞમાં જોડાય તે માટે તેમની નિપૂણતાનો સમાજસેવામાં ઉપયોગ થાય તે હેતુથી આરોગ્ય સમિતિ દ્વારા સંકલ્પ પત્ર પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે જે અંતર્ગત નિષ્ણાત ડોક્ટરોને વર્ષમાં જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને ચોક્કસ સારવાર નજીવી કિંમતે મળી રહે તે માટે

સંકલ્પિત કરવામાં આવે છે. પર્યાવરણ સમિતિ દ્વારા સમયાંતરે વૃક્ષારોપણ, પાણી તથા અન્ય ઊર્જાના સંરક્ષણ માટે વિવિધ કાર્યક્રમો તથા યુવાધન અને બાળકોને જોડવા માટે વિવિધ પ્રકારની સ્પર્ધાનું પણ આયોજન સમયાંતરે કરવામાં આવે છે. લગ્નવિષયક સમિતિ દ્વારા તા.૧૩ મે, ૨૦૧૭ ના રોજ જલારામ ધામ, ચોટીલા મુકામે તેમજ તા.૮ જૂન, ૨૦૧૭ ના રોજ હોટલ વેસ્ટ ઈન મુકામે યોજાયેલ ગ્લોબલ લોહાણા યુવા મીટને અભૂતપૂર્વ સફળતા સાંપડી. જાન્યુઆરી, ૨૦૧૭ માં રમતગમત સમિતિ દ્વારા માતૃશ્રી પાર્વતીબેન નરસિંહદાસ કાથરાણી પરિવાર દ્વારા પ્રોત્સાહિત રાષ્ટ્રીય રઘુવંશી ક્રિકેટ ટુર્નામેન્ટ સૌજન્ય દાતાશ્રીઓના સાથ સહકારથી અત્યંત સફળતાપૂર્વક યોજાઈ જેમાં દેશભરમાંથી આવેલ યુવા ટીમોએ કાર્યક્રમને યાદગાર બનાવ્યો. આ ઉપરાંત વર્ષ ૨૦૧૬ માં પ્રેસ અને મિડિયા સાથે જોડાયેલા મિત્રોનો પરિસંવાદ તથા અન્ય સ્થાયી સમિતિઓ વાત્સલ્ય સમિતિ, યાત્રા પ્રવાસન સમિતિ, આરોગ્ય સમિતિની મીટીંગોનું પણ આયોજન માતૃસંસ્થાના કાર્યાલય પર થયું.

સમાધાન સમિતિ દ્વારા પણ સંસ્થાઓ તથા મહાજનો અને અન્ય કોઈ પણ પ્રકારની તકરારોના નિવારણ માટે સંનિષ્ઠ પ્રયત્નો કરવામાં આવી રહ્યા છે. સામાજિક સુરક્ષા સમિતિ દ્વારા જરૂરિયાતમંદ પરિવારો માટે પરિવારોની કમાતી વ્યક્તિનું આકસ્મિક અવસાન થાય તો તેવા કિસ્સાઓમાં પરિવારને ચોક્કસ રકમ પ્રાપ્ત થાય તે માટે શ્રી લોહાણા મહાપરિષદ અને સ્થાનિક મહાજનના સંયુક્ત પ્રયાસથી આવા પરિવારોને વીમા કવચથી આરક્ષિત કરવામાં આવી રહ્યા છે જે અંગેની યોજનાને કલકત્તા મુકામે યોજાયેલ ટ્રસ્ટ બોર્ડની મીટીંગમાં સૈધ્ધાંતિક મંજૂરી મળી છે. પ્રોફેશનલ સમિતિ દ્વારા પણ સમાજના વિવિધ પ્રોફેશનલ ઘટકને સાંકળવા માટે આર્થિક બાબતોની જાગૃતિ મળી રહે તે માટે દેશભરમાં વિવિધ વિસ્તારોમાં પરિસંવાદોનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે. થેલેસેમિયા સમિતિ દ્વારા રેડકોસ સોસાયટી અથવા તો અન્ય સંલગ્ન સંસ્થાઓ દ્વારા વિવિધ સ્થળોએ થેલેસેમિયા રક્ત પરીક્ષણના આયોજન કરવામાં આવી રહ્યા છે. આ ઉપરાંત સરકારશ્રી સાથે સંકલન કરી થેલેસેમિયા મેજર બાળકોને દવાઓ વિનામૂલ્યે પ્રાપ્ત થાય અને બોનમેરો ટ્રાન્સપ્લાન્ટની અતિ ખર્ચાળ સારવારને પણ ગુજરાત સરકાર અને રેડકોસ સોસાયટીના સહયોગથી નજીવા દરે ઉપલબ્ધ

કરાવવામાં આવી રહી છે. ગત વર્ષે અમદાવાદ મુકામે થેલેસેમિયા બાળકોને સમર્પિત નવરાત્રી મહોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવેલ જેમાં થેલેસેમિક સોસાયટી ગુજરાત અને થેલેસેમિયા મેજર બાળકો પણ ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. કૌશલ્ય વિકાસ સમિતિ દ્વારા પણ વિવિધ વિસ્તારોમાં પરિસંવાદના આયોજનો થયા અને કૌશલ્ય વિકાસ કેન્દ્રો પણ શરૂ કરવામાં આવ્યા.

શ્રી લોહાણા મહાપરિષદના આગામી આયોજનોમાં એસ. જી. હાઈવે અમદાવાદ ખાતે આવેલા ભાગવત વિદ્યાપીઠ, સોલા મુકામે ભાગવત વિદ્યાપીઠ અને રઘુવંશી ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ દ્વારા સંયુક્ત રીતે સંચાલન થનાર આરસીટી ભાગવત અતિથિ ભવનનું નવીનીકરણ, માતૃગયા તીર્થ સિધ્ધપુર મુકામે ઓક્ટોબર માસમાં પૂ.ભાઈશ્રી રમેશભાઈ ઓઝાના શ્રીમુખે શ્રીમદ્ ભાગવત જ્ઞાનયજ્ઞના સથવારે માતૃવંદના મહોત્સવ અને સામૂહિક માતૃતર્પણનો સાર્વજનિક કાર્યક્રમ તથા મુલુંડ મુંબઈ ખાતે નિર્વાસિત ગૃહ અને કન્યા શાળાની ઈમારતના નવીનીકરણ જેવા ભગીરથ કાર્યોનો સમાવેશ થાય છે.

તા. ૯ એપ્રિલ, ૨૦૧૭ ના રોજ કલકત્તા મુકામે યોજાયેલ મધ્યસ્થ મહાસમિતિની બેઠકમાં આરસીટી ભાગવત અતિથિ ભવનના પ્રોજેક્ટ માટે મુખ્ય દાતા તરીકે રૂા. ૧,૫૧,૦૦,૦૦૦/- ની ધનરાશિની જાહેરાત શ્રી સતીષભાઈ વિઠલાણીએ કરતાં સૌના ઉત્સાહમાં અનેરો ઉમેરો થયો હતો. શ્રી ખીમજી ભગવાનદાસ ચેરીટી ટ્રસ્ટ બોર્ડના ચેરમેન શ્રી જનકભાઈ ઠક્કર અને સમગ્ર ટીમનું માતૃસંસ્થા દ્વારા અભિવાદન કરી પ્રમુખ શ્રી પ્રવિણભાઈ કોટકે ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ પાઠવ્યા હતા. આ ઉપરાંત તા. ૨૫ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૭ થી માતૃગયા તીર્થ સિધ્ધપુર મુકામે યોજનારા માતૃવંદના મહોત્સવમાં પ્રથમ દિવસના યજમાન તરીકે રૂા. ૧૧,૦૦,૦૦૦/- ની ધનરાશિની જાહેરાત માતૃશ્રી માણેકબાના નામે શ્રી સતીષભાઈ વિઠલાણી દ્વારા કરવામાં આવેલ.

માતૃસંસ્થાના મહિલા વિભાગ દ્વારા પણ વર્ષ ૨૦૧૬ માં કચ્છ - ભૂજ તેમજ નાગપુર એમ બે સ્થળે મહિલા સંમેલનના આયોજન થયા અને વર્તમાન ટીમની બે વર્ષની સેવાયજ્ઞની આ સફરને પ્રતિકાત્મકરૂપે યાદગાર બનાવવા માતૃશક્તિપીઠ અંબાજી ખાતે તા. ૧ અને ૨ જુલાઈ, ૨૦૧૭ ના રોજ શ્રી લોહાણા મહાપરિષદની મહિલા કાર્યકારિણી

બેઠકનું આયોજન કરેલ. માતૃશક્તિના સાનિધ્યમાં મહિલા વિભાગ દ્વારા થતી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ અને મહિલા સશક્તિકરણ માટે પ્રસ્તાવિત વિવિધ આયોજનો અંગે ચર્ચા વિચારણા થઈ. શ્રી લોહાણા મહાપરિષદની સેવાની આ યાત્રા સતત ચાલુ રહે તે માટે દાતાશ્રીઓનો જે અભૂતપૂર્વ સહકાર મળતો રહ્યો છે તે જ રીતે જો ભવિષ્યમાં પણ આપણને સૌને આપણા સૌના સહિયારા પ્રયાસથી આ સહકાર મળતો રહે અને માતૃસંસ્થાની આખી ટીમ સતત ગતિશીલ રહે તો સમાજના જરૂરિયાતમંદ પરિવારોને વધુ વ્યાપક રીતે મદદરૂપ થવા વર્તમાન ટીમ કટિબદ્ધતા વ્યક્ત કરે છે.

આપણા ધર્મ શાસ્ત્રો, ધનની, અર્થની ત્રણ ગતિ દર્શાવે છે, એ છે ‘દાન, ભોગ અને નાશ. આ ત્રણેયમાં દાન એ ધનની શ્રેષ્ઠ ગતિ છે. દાનમ્ હસ્તસ્ય ભૂષણમ્ ‘ એમ સંસ્કૃતમાં અમસ્તું નથી કહ્યું ! આપણા હાથનું સાચું આભૂષણ હાથ પર ધારણ કરેલ અલંકારો નથી પણ આપણા હાથે થતા દાન તથા અન્ય લોકહિતનાં કાર્યો છે. મેકડોનાલ્ડે પણ કહ્યું છે કે, ‘‘In giving, man receives more than he gives’’ મતલબ કે ‘giving is receiving.’ દુનિયામાં લીધા કરતાં દીધાનો જ મહિમા છે. આપણે જો રઘુવંશી સમાજને નક્કર અર્થમાં ઘડવો હોય તો અર્થ વિના ચાલવાનું નથી અને તે માટે સમાજમાં લેનાર કરતાં દેનારની સંખ્યાની ઝાઝી જરૂરત છે.

જો કે આપણને એ વાતનું ગર્વ છે કે આપણા દરેક પ્રકલ્પોમાં જ્ઞાતિશ્રેણીઓએ ઉદાર દિલે દાન આપ્યું છે, પણ હવે પછીના આપણા અતિ મહત્વના પ્રકલ્પો - કાર્યો માટે વધુ દિલદાર દાનવીરોના સહકારની અપેક્ષા છે અને અમને શ્રદ્ધા છે કે પૂરાય વિશ્વના જ્ઞાતિશ્રેણીઓનો સકારાત્મક આર્થિક સહયોગ આપણને આ સારા કાર્યો કરવામાં પ્રાપ્ત થશે જ. સાથે સાથે અમો આપને ખાત્રી પણ આપીએ છીએ આપના દ્વારા અપાયેલ ઉદાર સખાવતની એક એક પાઈનો જ્ઞાતિ ઉત્કર્ષ માટે, જ્ઞાતિ હિતાર્થે જ ઉપયોગ થશે.

અંતમાં, આપણે સહુ સમાજમાંથી જે કંઈ અર્જિત કરીએ તે એકલા ન ભોગવીએ પણ યથામતિ, યથાશક્તિ, જ્ઞાતિહિતાર્થે થોડું ત્યાગીને ભોગવીએ એ જ આપણા સૌ માટે પ્રેય અને શ્રેયનો માર્ગ બની રહે તેવી માનનીય પ્રવિણભાઈ અને તેમની ટીમના પૂરા થયેલા બે વર્ષના અંતે સૌને હાર્દિક શુભેચ્છા સહ વંદન....

અભિનંદન

શ્રી અખિલ ગુજરાત કચ્છ વાગડ લોહાણા મહાજનના પ્રમુખ શ્રી વૈકુંઠરામ ગણપતરામ આચાર્ય અને તેમના ધર્મપત્ની શ્રી તારાબેન વૈકુંઠરામ આચાર્યએ પોતાના

યશસ્વી લગ્નજીવનના ૫૦ વર્ષ પૂર્ણ કરેલ તે નિમિત્તે તા. ૨૧-૫-૧૭ને રવિવારના રોજ સાંજે ૭.૦૦ કલાકે જાજરમાન કાર્યક્રમનું આયોજન કરેલ હતું. “શ્રી આનંદધામ” ગૌશાળા ખાતે આયોજીત આ કાર્યક્રમમાં વિશાળ સંખ્યામાં સ્નેહીજનો - મહાજનના અગ્રણીઓ અનેકવિધ સંસ્થાના હોદ્દેદારશ્રીઓ - રાજકીય અગ્રણીઓએ ઉપસ્થિત રહી બંનેને સુખી દામ્પત્યજીવન અંગે શુભેચ્છા પાઠવી હતી.

હજુ પણ તેઓના હાથે સામાજિક - ધાર્મિક - શૈક્ષણિક - રાજકીય - સેવાકીય કાર્યો વધુ ને વધુ થાય તેવી શુભકામના પાઠવી હતી.

કુ. પ્રિયલ રમેશભાઈ સચદે, ડીસા બી.ફાર્મ પૂર્ણ કર્યા પહેલાં ઝાયડસ કેડિલા જે ભારતની ચોથા ક્રમાંકે આવતી કંપની છે તેમાં રીસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ફોર પેકેજીંગ (રીસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ ફોર પેકેજીંગ) વિભાગમાં એપ્રેન્ટીસ તરીકે નિમણૂક પામેલ છે જે બદલ તેમને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન...

સચિન તુલસીદાસ મીરાણી, ડીસાની ધી ડીસા ટેક્ષ બાર એસોસીએશનના વર્ષ ૨૦૧૭/૨૦૧૮ના વર્ષ દરમ્યાનના મહામંત્રી તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી છે તે બદલ ખૂબ ખૂબ અભિનંદન

ગત અંકમાં પેજ નં. ૨૧ ઉપર છપાયેલ સામાન્ય જ્ઞાન સ્પર્ધા અંતર્ગત નીચે મુજબના સભ્યોના મહત્તમ સાચા જવાબો પ્રાપ્ત થયા છે. તે બદલ હર્ષાબેન સુરેશભાઈ ઠક્કર, ઈસનપુર, અમદાવાદને ખૂબ ખૂબ અભિનંદન....

**મા-બાપ પર પણ એટલો જ વિશ્વાસ
રાખો જેટલો દવા પર રાખો છો,
બેશક થોડા કડવાં હશે પણ
તમારા ફાયદા માટે જ હશે....**

ગુજરાતી ભાષાની રૂપ ઉપયોગી વેબસાઇટો

નમસ્કાર મિત્રો

માતૃભાષા એ આપણી ઓળખ છે. પણ હાલ અન્ય ભાષાઓના ચલણને લીધે આપણી માતૃભાષા વીસરાતી જાય છે. બીજી બાજુ તમને ઇન્ટરનેટ પરથી ગુજરાતી ભાષાની અને ગુજરાતી શીખવતી ઘણી ઉપયોગી વેબસાઇટો મળી રહેશે. અમારું કામ પણ તમને ગુજરાતીમાં માહિતી પહોંચાડવાનું છે. તો આવો એવી ૩૦ વેબસાઇટો વિશે જાણીએ. નીચે આપેલ વેબસાઇટ પર સીધું જવા તેમના નામ પર ક્લિક કરજો.

readgujarati.com

- ટૂંકી વાર્તા, પ્રવાસ વર્ણન, નિબંધ, હાસ્યલેખ, કાવ્ય, ગઝલ, બાળસાહિત્ય, લઘુકથા, વિજ્ઞાનકથા સહિત વિવિધ પ્રકારના ગુજરાતી સાહિત્યનો રસથાળ. રોજેરોજ પ્રકાશિત થતી બે કૃતિઓ સાથે ૩૦૦૦ થી વધુ લેખોનો સંગ્રહ.

tahuko.com

- ગુજરાતી સુગમ સંગીત, લોકગીત, ગઝલ તેમજ કાવ્યનો સમન્વય. મનગમતા ગીતો સરળતાથી શોધવા માટે કક્કાવાર અનુક્રમણિકા. ૩૦૦થી વધુ કવિઓ, ૭૫થી વધુ સંગીતકારોની ૧૫૦૦થી વધુ કૃતિઓ.

layastaro.com

- રોજેરોજ કવિતા, કવિતાનો આસ્વાદ અને વિવિધ પ્રકારના પદ્યસાહિત્યનું રસપાન કરાવતી વેબસાઇટ. સુપ્રસિદ્ધ

કવિઓ તેમજ ગઝલકારોની ઉત્તમ રચનાઓ.

aksharnaad.com

- ચૂંટેલા સાહિત્ય લેખો, વાર્તાઓ, ગીરના પ્રવાસવર્ણનો, પુસ્તક સમીક્ષા તેમજ અનુવાદિત કૃતિઓ સહિત પ્રાર્થના-ગરબા - ભજનનું મનનીય સંપાદન.

gujaratiledicon.com

આશરે ૨૫ લાખ શબ્દો ધરાવતો ઓનલાઇન ગુજરાતી શબ્દકોષ. ગુજરાતીથી અંગ્રેજી અને અંગ્રેજીથી ગુજરાતી શબ્દાર્થ શોધવાની સુવિધા. ગુજરાતી જોડણી તપાસવા સહિત વિવિધ પ્રકારની અન્ય ઉપયોગી સુવિધાઓ.

bhagwadgomandal.com

૨.૮૧ લાખ શબ્દો અને ૮.૨૨ લાખ અર્થોને સમાવિષ્ટ કરતો ગુજરાતી ભાષાના સાંસ્કૃતિક સીમાસ્તંભરૂપ જ્ઞાનનો વ્યાપક. વૈજ્ઞાનિક અને ઉત્તમ ખજાનો. ડિજિટલરૂપમાં ઇન્ટરનેટ અને સીડી માધ્યમ દ્વારા ઉપલબ્ધ. સંપૂર્ણ રીતે યુનિકોડમાં ઓનલાઇન નિ:શુલ્ક ઉપલબ્ધ.

vmtailor.com

ડૉ. વિવેક ટેલરના સ્વરચિત કાવ્યોની સૌ પ્રથમ બ્લોગ પ્રકારની વેબસાઇટ, સુંદર ગઝલો, ગીતો, હાઈકુ અને કાવ્યો. સચિત્ર ગઝલો સાથે પ્રત્યેક સપ્તાહે એક નવી કૃતિનું આયમન.

dadabhagwan.in

આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે ગુજરાતનો ડંકો દેશ પરદેશમાં વગાડનાર દાદા ભગવાન વડોદરાના જ હતા. તેમના બધા જ પુસ્તકો ઉપલબ્ધ છે. હાહી હુંહર્ષકેહ.

vicharo.com

વ્યાખ્યાતા શ્રી કલ્પેશ સોનીના સ્વરચિત ચિંતનલેખોનું સરનામું. એ સાથે કવિતા, ગીત, જીવનપ્રસંગ અને હાસ્યલેખનો સમાવેશ. દર સપ્તાહે એક નવી કૃતિનું પ્રકાશન.

mitixa.com

કાવ્ય અને સંગીત સ્વરૂપે ગુજરાતી લોકગીતો, ભક્તિગીતો, શૌર્યગીતો, ગઝલો, ફિલ્મી ગીતો તેમજ અન્ય સુપ્રસિદ્ધ રચનાઓ.

sheetalsangeet.com

ઈન્ટરનેટ પર ૨૪ કલાક પ્રસારીત થતો ગુજરાતી રેડિયો

rankaar.com

પ્રાચીન - અર્વાચીન ગીતો, ગઝલો, કાવ્ય, ભજન, બાળગીતો, લગ્નગીત, સ્તુતિ, હાલરડાં સહિત નિયમિત પ્રકાશિત થતી સંગીતબદ્ધ રચનાઓનો સમાવેશ.

urmisaagar.com

સ્વરચિત ઉર્મિકાવ્યો તેમજ ગુજરાતી સાહિત્યના કેટલાક ચૂંટેલા કાવ્યો, ગઝલોનું સંપાદન.

cybersafar.com

કોલમિસ્ટ શ્રી હિમાંશુ કિકાણીની ટેકનોલોજીના વિષયોને સરળ ભાષામાં સમજાવતી વેબસાઈટ.

saurabh-shah.com

જાણીતા પત્રકાર-લેખક શ્રી સૌરભ શાહની વેબસાઈટ.

jhaverchandmeghani.com

રાષ્ટ્રીય શાયર શ્રી ઝવેરચંદ મેઘાણીની વેબસાઈટ.

anand-ashram.com

સંતવાણી અને સંતસાહિત્ય ક્ષેત્રે કાર્ય કરનાર ડૉ. નિરંજન રાજયગુરૂની વેબસાઈટ.

adilmansuri.com

કવિ શ્રી આદિલ મન્સૂરીની વેબસાઈટ

rajendrashukla.com

જાણીતા કવિ ગઝલકાર શ્રી રાજેન્દ્ર શુક્લની વેબસાઈટ

manojkhanderia.com

કવિ શ્રી મનોજ ખંડેરિયાની વેબસાઈટ

pannanaik.com

કવિયત્રી પન્ના નાયકની વેબસાઈટ

rameshparekh.in

કવિશ્રી રમેશ પારેખની વેબસાઈટ

harilalupadhyay.org

સાહિત્યકાર શ્રી હરિલાલ ઉપાધ્યાયની વેબસાઈટ

gujaratisahityaparishad.org

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદની વેબસાઈટ

nirmishthaker.com

સુપ્રસિદ્ધ કવિ, કાર્ટૂનિસ્ટ અને હાસ્યલેખક શ્રી નિર્મિશ ઠાકરની વેબસાઈટ

vicharvalonu.com

જાણીતા સામાયિક વિગેરે

રાજગુરુ દીર્ઘલોભ (નારી વિશ્વ)

સંકલન : દિનાબેન એન. આચાર્ય

જ્યારે શ્રેષ્ઠતા વ્યક્તિના વ્યવહારમાં ઊતરવા લાગે છે તો ધર્મનિષ્ઠા સ્વયં પ્રગટ થઈ જાય છે. મગધના રાજા સર્વદમને રાજગુરુની નિમણૂક કરવાની હતી. એક દિવસ મહાપંડિત દીર્ઘલોભ ત્યાંથી નીકળ્યા. રાજા સાથે મુલાકાત - અભિવાદન પછી મહાપંડિતે કહ્યું - 'રાજગુરુનું સ્થાન આપે ખાલી રાખ્યું છે. યોગ્ય લાગે તો એ સ્થાન પર મારી નિમણૂક કરી દો.' રાજા ખૂબ રાજી થયા. સાથે જ એક વિનંતી પણ કરી. આપે જે ગ્રંથો વાંચ્યા છે એ કૃપા કરીને ફરીથી વાંચી લો. એટલી તકલીફ લીધા પછી આપની નિમણૂક થશે. જ્યાં સુધી આપ આવશો નહિ ત્યાં સુધી આ સ્થાન ખાલી જ રહેશે. વિદ્વાન પોતાની કુટિરમાં પાછા ચાલ્યા ગયા અને બધા ગ્રંથો ધ્યાનથી

વાંચવા લાગ્યા. જ્યારે વંચાઈ ગયા ત્યારે ફરી આવેદન લઈને રાજદરબારમાં હાજર થયા. રાજાએ આ વખતે પણ બધા ગ્રંથો ધ્યાનપૂર્વક વાંચવા કહ્યું. દીર્ઘલોભ મૂંઝવણ સાથે ફરી વાંચવા ચાલી નીકળ્યા. નિયત સમય વીતવા છતાં પંડિત પાછા ન આવ્યા. ત્યારે રાજા પોતે ગયા અને ન આવવાનું કારણ પૂછ્યું. પંડિતે કહ્યું - 'ગુરુ અંતરાત્મામાં રહે છે. બહારના ગુરુ કામચલાઉ હોય છે. આપ આપના અંદરના ગુરુ પાસેથી માર્ગદર્શન લેતા રહો.' રાજાએ નમ્રતાપૂર્વક પંડિતજીને સાથે લીધા અને તેમને રાજગુરુના સ્થાન પર નીમ્યા. બોલ્યા - 'હવે આપે શાસ્ત્રોનો સાર જાણી લીધો છે તેથી આપ આ સ્થાન શોભાવો.

કુદરત - જીવનધારક પૃથ્વી અને સૌર મંડળ

આપણું સમસ્ત અસ્તિત્વ પૃથ્વી અને સૂર્યને આભારી છે. મોટાભાગના લોકોને પૃથ્વી વિશે સારી એવી સમજ છે, છતાં પાછળના પ્રકરણો સાથે એનો સંદર્ભ આવતો હોવાથી એના વિશે થોડી જરૂરી માહિતી, ખાસ કરીને થોડા આંકડાઓ સાથે, અહીં રજૂ કરી છે.

હજી પણ પૃથ્વી સપાટ હોવાનું માનતા એક નાના વર્ગ સિવાય બધા એટલું તો જાણે છે કે પૃથ્વી એક વિશાળ ગોળો છે. પૃથ્વીનો વ્યાસ ૧૨,૭૫૬ કિલોમીટરનો છે, એની સપાટી પર ૭૧ ટકા ભાગમાં દરિયો અને બાકીના માત્ર ૨૯ ટકા ભાગમાં જમીન છે. જમીન પરના રણપ્રદેશ, બરફીલા પ્રદેશ, પર્વતમાળાઓ, ગાઢ જંગલો વગેરે બાદ કરીએ તો માનવ રહેઠાણ અને ખેતી માટેનો વિસ્તાર હજી નાનો થઈ જાય છે.

પૃથ્વીની વિશાળતાનો સાચો ખ્યાલ એનો વ્યાસ જામવા માત્રથી ન આવે.

એને બીજી રીતે જાણીએ. આપણે દરિયાની વચ્ચે વહાણ પર ઊભા રહી દૂર જોવાની કોશિશ કરીએ તો આપણને બધી બાજુએ વર્તુળાકાર દરિયો દેખાશે. આપણે વધુમાં વધુ ૧૦ કિલોમીટર દૂર સુધી જોઈ શકશું. દરિયાની સપાટીથી જેમ વધુ ઉપર જઈએ તેમ વધુ દૂરનું દેખાય. એટલે કે પૃથ્વીની વધુ સપાટી જોઈ શકાય છે. એ આપણી દૃષ્ટિ મર્યાદાને કારણે નહીં, પણ ગોળ પૃથ્વીની સપાટી વળેલી હોવાને કારણે છે. પૃથ્વીની સપાટીથી ૪૦,૦૦૦ કિલોમીટર દૂરથી જોઈએ તોયે

તે પૃથ્વીના વ્યાસ જેવડું વર્તુળ નહીં હોય.

૫૦ ટકાને બદલે આશરે ૪૭-૪૮ ટકા જેટલી જ સપાટી એકસાથે જોઈ શકાશે. આપણી આંખો એક બિંદુ જેવી છે. કોઈ પણ વિશાળ ગોળાની ૫૦ ટકા સપાટી એક બિંદુથી જોઈ શકાય નહીં.

હવામાન પર નજર રાખતા માનવસર્જિત ઉપગ્રહને એક ચોક્કસ પ્રદેશ પર સ્થિર રાખવાનો હોય છે એટલે એને પૃથ્વીના ભ્રમણની ઝડપે ફરવું જરૂરી બને છે. એટલા માટે

હવમાનના ઉપગ્રહને ૩૫,૭૮૦ કિલોમીટર ઊંચાઈએ લઈ જઈને “તરતો / ફરતો” મુકાય છે. સાથે સાથે તે પૃથ્વીની સપાટીના મહત્તમ ભાગને પણ આવરી લે છે.

આપણા જીવન માટે ખૂબ અગત્યના એવા પૃથ્વી પરના થોડાક પ્રકૃતિના તત્ત્વો અને પ્રક્રિયાઓને તપાસીએ. પૃથ્વી પરની સૌથી મોટી કુદરતી ફેક્ટરી છે સૂર્યની ગરમી દ્વારા દરિયાના પાણીની બનતી વરાળ. એ વરાળ વરસાદ રૂપે જમીન પર

વરસી, ઘાસથી શરૂ કરી માણસ સુધી બધાને જીવન બક્ષે છે. બીજી મોટી ફેક્ટરી છે જંગલો, જે પ્રાણીઓ માટે અતિ જરૂરી ઓક્સિજન બનાવીને આપણું જીવન શક્ય બનાવે છે. એ જ રીતે બીજાંથી ઉગતા છોડ વગેરે બધી જ આપણી પાયાની જરૂરિયાતો પ્રકૃતિની આવી સ્વયંસંચાલિત ફેક્ટરીઓમાં થતી ક્રિયાઓથી પૂરી થાય છે. એમના વગર આપણું અસ્તિત્વ શક્ય નથી. એટલે જ પૃથ્વીને અત્રે જીવનધારક કહી છે.

પોતાના ચોક્કસ નિયમો પ્રમાણે સતત ચાલતી આ કુદરતી ફેક્ટરીઓ ચલાવે છે સૂર્યના પ્રકાશ અને ગરમી. આપણને મળે છે એના કરતાં થોડી વધારે કે થોડી ઓછી ગરમી મળતી હોત, તો પૃથ્વી પર આજે છે એવી જીવસૃષ્ટિ સર્જાઈ ન હોત. તે ઉપરાંત પ્રવાહીરૂપે મળતું પાણી છે, જે સૂર્યથી ચોક્કસ અંતરે આવેલી પૃથ્વીના સ્થાનને આભારી છે. પૃથ્વી, સૂર્ય, પ્રકાશ, પાણી કે અન્ય કોઈ પણ આપણા માટે બનાવવામાં નથી આવ્યા. બલકે આપણું અસ્તિત્વ આ કુદરતી ઘટનાનું પરિણામ છે. પૃથ્વી પરની જીવસૃષ્ટિનો આધાર પૃથ્વી અને સૂર્ય સિવાયના બીજા કોઈ અવકાશી પિંડ પર નથી.

આપણા સૂર્યમંડળનાં અન્ય કોઈ ગ્રહ કે ઉપગ્રહ પર અત્યારે જીવન હોવાની શક્યતા ગણાતી નથી. આપણી નજીકનો બીજો અવકાશી પિંડ ચંદ્ર છે, જે ખડકોનો / પથ્થરોનો બનેલો છે. એ ન હોત તો આપણને ચાંદની રાતો ન મળત, ગ્રહણ ન થાત અને કવિઓને કવિતા રચવાનો એક વિષય ઓછો મળત, દરિયામાં ભરતી ઓટ ઓછી થાત. એ સિવાય આપણા જીવનમાં ચંદ્રની ગેરહાજરીથી મહત્વનો કંઈ ફરક ન પડત. સૂર્યની પ્રદક્ષિણા કરતી પૃથ્વી પોતાની ધરી પર ભમરડાની માફક ફરે છે. એની ધરી પ્રદક્ષિણાની સપાટીની સરખામણીએ ૨૩.૫ ડિગ્રીથી ઢળેલી હોવાથી પૃથ્વી પર ઋતુચક્ર શરૂ થયું છે. આ ઋતુચક્ર વિશે જે અધકચરી માન્યતાઓ પ્રચલિત છે તે સ્થાનિક છે, સાર્વત્રિક નથી. એટલે એની પણ થોડી ચોખવટ કરી લઈએ. ખરી રીતે જોઈએ તો ઋતુઓ માત્ર બે જ છે : શિયાળો અને ઉનાળો. પૃથ્વીનો જે ભાગ સૂર્ય તરફ ઢળેલો હોય એ ગોળાર્ધમાં ઉનાળો હોય અને બાકીના ગોળાર્ધમાં શિયાળો હોય છે. આ ઋતુઓ જ્યારે બદલાય છે ત્યારે થોડા સમય માટે હવામાન આલ્હાદક હોય છે. દુનિયાના ઘણા પ્રદેશોમાં વચ્ચેના એ બે સમયગાળાને વસંત અને પાનખર એવા બે નામ આપી ત્રણ મહિનાની એક એમ ચાર ઋતુઓ ગણવામાં આવે છે.

ભારત જેનો ભાગ છે એવા દક્ષિણ પૂર્વ એશિયામાં ઉનાળાના ૩-૪ મહિના દરમિયાન સારો એવો વરસાદ પડે છે. એટલે આપણે એ સમયગાળાને ચોમાસાની ઋતુ બનાવી કુલ ત્રણ ઋતુઓ ગણીએ છીએ. જો કે આ ત્રણ ઋતુઓ એકસરખી ચાર મહિનાના હિસાબે થતી નથી. દુનિયાના બધા ભાગોમાં આ પ્રકારનું ચોમાસું નથી હોતું. બહુધા જગ્યાએ આખા વરસ દરમિયાન થોડો થોડો વરસાદ પડતો

હોય છે.

ધ્રુવ પ્રદેશમાં દિવસ-રાત અને ઋતુ એક થઈ જાય છે કારણકે એમના દિવસ - રાત પણ છ મહિના લાંબા હોય છે. જ્યારે વિષુવવૃત્તની નજદીક રહેતા લોકો માટે ઋતુ જેવું કંઈ રહેતું નથી. ત્યાં આખુ વરસ લગભગ એક સરખું હવામાન રહે છે અને દિવસ - રાત પણ ૧૨ કલાક જેટલા જ રહે છે. ટૂંકમાં, ઋતુઓની આપણી સમજ સ્થાનિક છે, પૃથ્વીવ્યાપી નથી.

ભારતીય સાહિત્યમાં બે મહિનાની એક એમ કુલ છ ઋતુઓનો ઉલ્લેખ જોવા મળે છે. એ ઋતુઓનો ખાસ કોઈ વ્યવહારિક ઉપયોગ જણાતો ન હોવાથી એમનો ખાસ ઉલ્લેખ થતો નથી. એમના નામ શું છે અને અત્યારે કઈ ઋતુ ચાલે છે એ પણ સાવ ઓછાને ખબર હશે. તેમજ ખાસ કરીને કોઈને જાણવાની ઈચ્છા પણ નહીં હોય.

ધરતીકંપ જેવી ઘટનાઓ શેષનાગના ડોકું હલાવવાથી નથી થતી. એ પણ એક કુદરતી ઘટના છે. પૃથ્વીનું ઉપલું પડ ૩૦થી ૫૦ કિલોમીટર જેટલું જ જાડું છે. એની નીચે ધગધગતો લાવા છે. પૃથ્વીનું પડ સળંગ નથી પણ એકબીજા સાથે જોડાયેલા ૮ મુખ્ય અને ઘણા નાના ટુકડાનું બનેલું છે. પડના આ ટુકડા લાવાના “દરિયા” પર તરે છે. જ્યારે એમની વચ્ચેનું દબાણ ખૂબ વધી જાય છે ત્યારે આ પડ ખસે છે. એને આપણે ધરતીકંપ કહીએ છીએ. ક્યારેક આ લાવા રસ પડની વચ્ચે રહેલી તિરાડોમાંથી બહાર નીકળી આવે છે. એને જવાળામુખી ફાટ્યો એમ કહેવાય છે. આપણો સૂર્ય, આકાશમાં દેખાતા અગણિત તારોમાંનો એક સામાન્ય કદનો તારો માત્ર છે. એ આપણાથી નજીક હોવાથી આટલો તેજસ્વી દેખાય છે. એની આસપાસ ગ્રહો, ઉપગ્રહો, વામન ગ્રહો, લઘુગ્રહો, ધૂમકેતુ વગેરે ઘણા અવકાશી પિંડ ફરે છે. આ બધું મળીને આપણું સૌરમંડળ બને છે. સૌરમંડળમાં એક માત્ર સૂર્યને જ પોતાનો પ્રકાશ છે. સૂર્યમંડળના બીજા બધા અવકાશી પિંડ સૂર્ય પ્રકાશને લીધે પ્રકાશતા દેખાય છે.

સૂર્યમંડળમાં તેમજ સમસ્ત બ્રહ્માંડમાં ભંગારના ટુકડાઓ સિવાયનું બધું જ દડા જેવું ગોળ છે. આ ગુરુત્વાકર્ષણને આભારી છે. બધા જ પિંડ પોતાની ધરી ફરતે ફરે છે અને બીજા કોઈ મોટા પિંડની પ્રદક્ષિણા કરે છે. આ ગતિ એમને એમની રચના વખતે (એમના જન્મ વખતે) મળી છે અને અંત સુધી જળવાઈ રહે છે. એમને એમના નિર્ધારિત સ્થાને રાખતાં બે બળો છે. એક છે સૂર્યનું કે અન્ય વિશાળ રચનાનું ગુરુત્વાકર્ષણ જે કેન્દ્રગામી બળ સર્જે છે અને બીજું છે

કેન્દ્રત્યાગી બળ જે એમની ગતિને લીધે સર્જાય છે. આ બંને બળના સંતુલનથી બધું જ પોતાની ભ્રમણ કક્ષામાં ફરે છે. કુદરતનો આ અફર નિયમ છે. કોઈ એને બદલાવી શકતું નથી.

આપણા માટે પૃથ્વી ઘણી વિશાળ છે, પણ અવકાશમાં એ રજકણ જેવી છે. સૂર્ય પૃથ્વીથી તેર લાખ ગણો મોટો છે. એની અંદર થતી હાઈડ્રોજનને હિલિયમમાં રૂપાંતર કરતી થર્મોન્યુક્લિયર પ્રક્રિયાઓને લીધે એનાં પ્રકાશ અને ગરમી ઉત્પન્ન થાય છે.

સૂર્યની પ્રદક્ષિણા કરતા પિંડોમાંથી આઠ મોટા પિંડ ગ્રહ તરીકે ઓળખાય છે. સૂર્યથી શરૂ કરીએ તો બુધ, શુક્ર, પૃથ્વી, મંગળ, ગુરુ, શનિ, યુરેનસ અને નેપ્ચ્યુન આ ક્રમમાં આવે છે. આમાંથી પહેલા ચાર ગ્રહ નક્કર, ખડકાળ અને કદમાં નાના છે. છેલ્લા ચાર વાયુના બનેલા મોટા ગ્રહો છે. છેલ્લા બે ગ્રહો નરી આંખે દેખાતા પણ નથી. આશરે ૨૦૦ વરસ પહેલાં દૂરબીનની શોધ થયા પછી એ શોધાયા છે.

સૌથી મોટો ગ્રહ ગુરુ, કદમાં પૃથ્વીથી ૧૩૦૦ ગણો મોટો છે. હાલ છે એનાથી દર બાર ગણો મોટો હોત તો તે તારો બની શક્યો હોત. તારાઓની જેમ સ્વયંભૂ અણુપ્રક્રિયા શરૂ થવા ન્યૂનતમ દ્રવ્ય હોવું જરૂરી છે, જે અત્યારના ગુરુમાં નથી. જો હોત તો આપણે બે સૂર્યવાળા સૌરમંડળમાં રહેતા હોત. દરેક વસ્તુના બે પડછાયા પડત. બહુધા દિવસનું અજવાળું હોત, રાત્રિ જૂજ હોત.

ગ્રહોની આસપાસ ફરતા પિંડ ઉપગ્રહ કહેવાય છે. ચંદ્ર, એ પૃથ્વીનો એકમાત્ર કુદરતી ઉપગ્રહ છે. સેટેલાઈટ કહેવાતા માનવસર્જિત ઉપગ્રહો હવે સેંકડોની સંખ્યામાં પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરે છે. ગુરુ અને શનિના ૬૦થી વધારે ઉપગ્રહો શોધાયા છે છતાં હજી વધુ હોઈ શકે છે. બીજા ગ્રહોને પણ ઉપગ્રહો છે. સૂર્યમંડળમાં જેટલું દ્રવ્ય છે. એમાંનું ૯૮ ટકા દ્રવ્ય એકલા સૂર્યમાં છે. બાકીના બે ટકામાં બીજું બધું આવી જાય છે.

અંતરીક્ષને લાગતા ઝડપ અને અંતરના આંકડા એટલા મોટા છે કે એમને આપણાં માપ કામ ન લાગે. પૃથ્વી પર અંતર કિલોમીટરમાં મપાય છે અને ઝડપ કલાકના દરે મપાય છે. આપણી ટ્રેનની ઝડપ સામાન્યતઃ કલાકના સો કિલોમીટરની હોય છે. ઉતારુ વિમાનની ઝડપ એના કરતાં દસ ગણી એટલે પ્રતિ કલાકે ૧૦૦૦ કિલોમીટર જેટલી હોય છે. માનવસર્જિત સેકંડના ૧૨-૧૫ કિલોમીટર જેટલી થાય છે. આની

સરખામણીમાં પ્રકાશની ઝડપ એક સેકંડમાં લગભગ ત્રણ લાખ કિલોમીટરની છે. અંતરીક્ષ માટે ખગોળશાસ્ત્રીઓએ અંતરનું નવું માપ બનાવ્યું છે. એ છે પ્રકાશ મિનિટ અને પ્રકાશ વર્ષ. એક મિનિટમાં પ્રકાશ ૧.૮ કરોડ કિ.મી. અંતર કાપે છે. તેમજ એક વર્ષમાં આશરે ૯૫૦૦ અબજ કિ.મી. અંતર કાપે છે, જે એક પ્રકાશવર્ષ કહેવાય છે.

દરરોજ છાપામાં અબજો રૂપિયાના ગોટાળો વાંચીને આપણે એટલા ટેવાઈ ગયા છીએ કે એક અબજનો આંકડો મામૂલી લાગવા માંડ્યો છે. મગજમાંથી અબજનું મામૂલીપણું દૂર કરવા ઘણી સરખામણીઓ કરી શકાય. અત્યારે એટલું કહેવું પૂરતું થશે કે આપણને જો એક અબજ મિનિટનું આયુષ્ય મળે તો આપણી ૭૦-૮૦ પેઢીઓ જોઈ શકીએ, જે આશરે બે હજાર વર્ષ થાય છે.

પ્રકાશ મિનિટનું માપ વાપરીને આપણે સૌર મંડળના વિસ્તારને સમજીએ. સૂર્યથી પૃથ્વી ૧૫ કરોડ કિ.મી. એટલે કે ૮.૩ પ્રકાશ મિનિટ જેટલી દૂર છે. એની સરખામણીએ ગુરુ ૪૫ પ્રકાશ મિનિટ, શનિ ૭૫ પ્રકાશ મિનિટ, યુરેનસ ૧૬૦ પ્રકાશ મિનિટ અને નેપ્ચ્યુન ૨૪૦ પ્રકાશ મિનિટ દૂર છે. ચંદ્ર સાવ નજીક એટલે કે પૃથ્વીથી માત્ર સવા સેકન્ડ જેટલો દૂર છે. સૂર્ય મંડળના કેટલાક સભ્યો બે પ્રકાશવર્ષ દૂર છે એટલે ત્યાં સુધી સૂર્ય મંડળનો વિસ્તાર છે એમ કહી શકાય.

ખગોળશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ ગ્રહોની જે પણ માહિતી આ લેખમાં આપી છે એનાથી ઘણી જ વધુ માહિતી હવે ઉપલબ્ધ છે. માનવસર્જિત અવકાશયાનોએ બધા જ ગ્રહોની સાવ નજીક જઈ કેટલાયે ફોટા અને અગત્યની માહિતી મોકલી છે. મંગળ પર તો માનવરહિત અવકાશયાનો ઊતર્યા છે અને એના વિષે વિસ્તૃત માહિતી મોકલી છે. જ્યારે ચંદ્ર ઉપર ઘણા અવકાશયાત્રીઓ જાતે જઈ આવ્યા છે. એક સમયે નવમો ગ્રહ ગણાતા પ્લુટોની નજદીકમાંથી પસાર થઈ અવકાશયાને ઘણી માહિતી મોકલ્યાની ઘટના તાજેતરમાં જ (૨૦૧૫માં) બની છે.

જ્યોતિષશાસ્ત્રની ગ્રહો વિશેની સમજ ખગોળશાસ્ત્રથી સાવ અલગ છે. જ્યોતિષશાસ્ત્ર ગ્રહોને દરેક વ્યક્તિ પર જુદી અસર કરતા પદાર્થો કે જીવો તરીકે જુએ છે. જ્યોતિષીઓ વચ્ચે ગ્રહોની અસરના અર્થઘટનમાં મતભેદો જોવા મળે છે, જે એની મર્યાદા પુરવાર કરે છે. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં વર્ણવવામાં આવતા રાહુ અને કેતુ કોઈ મૃત વ્યક્તિઓના આત્મા નથી

કે અન્ય ગ્રહો જેવા પથ્થરના કે વાયુના ગોળા પણ નથી. તે ચંદ્રની પૃથ્વી ફરતેની ભ્રમણકક્ષાનાં બે કાલ્પનિક બિંદુ માત્ર છે.

પૃથ્વી અને સૂર્યની વચ્ચે ચંદ્ર આવે તો સૂર્યગ્રહણ થાય છે. ચંદ્રના આ સ્થાનને રાહુ નામ આપી દેવાયું છે. ભૂતકાળમાં આવી સમજ નહોતી એટલે ગ્રહણ દરમિયાન થોડી મિનિટ માટે સૂર્ય ન દેખાતાં, રાહુ સૂર્યને ગળી ગયો એમ માનવામાં આવતું હતું. એ જ રીતે જ્યારે સૂર્ય અને ચંદ્રની વચ્ચે પૃથ્વી આવે છે ત્યારે બીજા શબ્દોમાં, ચંદ્ર પર પૃથ્વીનો પડછાયો પડે છે ત્યારે ચંદ્રગ્રહણ થાય છે. ચંદ્રના આ સ્થાનને કેતુ નામ અપાયું છે. અંતરીક્ષમાં આ બે કાલ્પનિક બિંદુઓ માત્ર છે.

એ જાણવું જરૂરી છે કે સૂર્યગ્રહણ હંમેશાં અમાસના દિવસે થાય છે પણ દરેક અમાસે નથી થતું. એ જ રીતે ચંદ્રગ્રહણ હંમેશાં પૂનમની રાતે થાય છે પણ દરેક પૂનમે નથી થતું. આની પાછળ પણ ખગોળીય કારણ છે. કોઈ પણ ગ્રહણ

માટે સૂર્ય, ચંદ્ર અને પૃથ્વી સીધી લીટીમાં હોવાં જરૂરી છે. દર મહિને આ સ્થિતિ બે વખત આવે છે કારણકે ચંદ્રને પૃથ્વી ફરતે એક આંટો મારતા એક મહિનો લાગે છે, છતાં દર મહિને બે ગ્રહણ ન થવા પાછળ એક વધારાનું પરિમાણ ( ) ભાગ ભજવે છે.

ચંદ્રની પૃથ્વી ફરતેની ભ્રમણકક્ષા અને પૃથ્વીની સૂર્ય ફરતેની ભ્રમણકક્ષા એક જ સપાટીમાં નથી. ચંદ્રની ભ્રમણકક્ષા ચક્રકોણની જેમ પાંચ ડિગ્રી જેટલી ઉપર નીચે થાય છે. જ્યારે બંને ભ્રમણકક્ષાઓ એક સપાટીમાં આવે ત્યારે જ ગ્રહણ થઈ શકે છે.

ગ્રહણ વિષેના ભ્રામક પુરાણા ખ્યાલોની પોકળતા ખુલ્લી પાડવા આટલા વિસ્તારથી વાત કરી છે.

આટલું વિશાળ સામ્રાજ્ય ધરાવનાર સૂર્ય અંતે તો એક તારો માત્ર છે. સૌરમંડળની બહાર નીકળીને તારાઓની દુનિયામાં આવીએ એટલે આવડો મોટો અને આપણા માટે સર્વેસર્વા એવો સૂર્ય પોતાનું મહત્ત્વ ગુમાવી દે છે.

ભારતના ૧૪મા રાષ્ટ્રપતિ - રામનાથ કોવિંદ

૧ ઓક્ટોબર, ૧૯૪૫ના રોજ ઉત્તર પ્રદેશના કાનપુર જિલ્લામાં ડેરાપુર ગામમાં જન્મેલ શ્રી રામનાથ કોવિંદ ભારતના ૧૪મા રાષ્ટ્રપતિ જાહેર થયા. ૨૫ જુલાઈ, ૨૦૧૭ના રોજ વર્તમાન રાષ્ટ્રપતિ શ્રી પ્રણવ મુખર્જીનો કાર્યકાળ પૂર્ણ થયા બાદ તેઓ રાષ્ટ્રપતિ તરીકેનો પદભાર ગ્રહણ કરશે. તેઓ રાજ્યસભાના સાંસદ અને બિહારના રાજ્યપાલ રહી ચૂક્યા છે. સત્તાધારી પક્ષ એનડીએ દ્વારા ૧૯ જૂન, ૨૦૧૭ના રોજ ભારતના રાષ્ટ્રપતિ તરીકે તેમને ઘોષિત કરવામાં આવ્યા. ભારતીય જનતાપાર્ટીના રાષ્ટ્રીય અધ્યક્ષ શ્રી અમિત શાહે પ્રેસ કોન્ફરન્સ યોજી તેઓની ઉમેદવારીની ઘોષણા કરી હતી. અમિત શાહે કહ્યું હતું કે શ્રી રામનાથ કોવિંદે દલિત સમાજથી, દલિત સમાજના ઉત્થાન માટે બહુ કામ કર્યા છે. તેઓ

એક વકિલ અને સંવિધાનનું સારું એવું જ્ઞાન ધરાવે છે એટલા માટે એક સારા રાષ્ટ્રપતિ પણ સાબિત થશે. તેઓ માનવતાના કલ્યાણ માટે પણ કામ કરશે. ૧૭ જુલાઈ, ૨૦૧૭ ના રોજ તેઓને ભારતના ૧૪મા રાષ્ટ્રપતિના રૂપમાં વિજયી જાહેર કરાયા. ૧૯૯૧માં ભારતીય જનતા પાર્ટીમાં જોડાયા હતા. ૧૯૯૪માં, ૨૦૦૦ એ કુલ બાર વર્ષ સુધી ઉત્તરપ્રદેશથી રાજ્યસભાના સાંસદ તરીકે રહ્યા. ૨૦ જુલાઈ, ૨૦૧૭ના રોજ પરિણામ જાહેર થયા જેમાં રામનાથ કોવિંદે યુપીએના પોતાના હરીફ એવા સુશ્રી મીરાકુમારને લગભગ ૩ લાખ ૩૪ હજાર મતોથી પરાસ્ત કર્યા.

જીવવાની મજા તો ત્યારે આવે જ્યારે તમને ખબર હોય કે લોકો

તમારો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે, તેમ છતાં તમે નિઃસ્વાર્થ ખર્ચાઈ રહ્યા હો !

અંજામની ખબર તો સાહેબ.... કર્ણને પણ હતી, પણ વાત સંબંધ નિભાવવાની હતી....

ગૌરક્ષા - ભારતીયોનું મુખ્ય કર્તવ્ય

સંકલન : હિમાંશુ ભાઈલાલભાઈ ઠક્કર

આજનો માનવ ભૌતિક વિજ્ઞાન અને રસાયણ - વિજ્ઞાન તરફ પ્રગતિશીલ છે. આ પ્રકારના બેવડા વિજ્ઞાનના ચક્કરમાં ફસાયેલા માણસ પાસે જો ધર્મની ચર્ચા કરવામાં આવે તો આવું કહીને ટાળી દે છે કે મનુષ્યની બધી જરૂરિયાતોને વિજ્ઞાન પૂરી કરે છે, તો પછી ધર્મની ચર્ચાની જરૂર શા માટે ?

જો વિજ્ઞાન - ભક્તિનાં ચશ્મા ઉતારીને શુદ્ધ દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે, તો માલુમ પડશે કે વિજ્ઞાન અને ધર્મનો અતૂટ સંબંધ છે, આ બન્ને પરસ્પર-સાપેક્ષ છે. હિંદુ સંસ્કૃતિમાં જ્યાં ધર્મનું પ્રાધાન્ય છે, ત્યાં વિજ્ઞાનની પણ ઉપેક્ષા કરવામાં આવી નથી.

હિંદુ - સંસ્કૃતિમાં ગૌ સેવાને પ્રધાન ધર્મ માનવામાં આવે છે.

માનવ શરીર પંચમહાભૂતોના સંયોજનથી બનેલું છે. તેથી તેને બહુ લાંબા સમય સુધી સુરક્ષિત રાખવા માટે પંચ મહાભૂતોનો શુદ્ધ રૂપમાં ઉપયોગ આવશ્યક નહીં, અનિવાર્ય છે તે સર્વ સ્વીકૃત હકીકત છે. એ હકીકતનો બધા દેશી-વિદેશી વિદ્વાનોએ એક સૂરથી સ્વીકાર કર્યો છે કે યજ્ઞ કરવાથી પૃથ્વી, જળ, અગ્નિ, વાયુ અને આકાશ - પંચમહાભૂતોની શુદ્ધિ થાય છે, તથા યજ્ઞથી જ વરસાદ પણ થાય છે. ગીતામાં કહ્યું છે,

“અન્નાદ્ભવન્તિ ભૂતાનિ પર્જન્યાદન્નસમ્ભવઃ ।

યજ્ઞાદ્ભવતિ પર્જન્યો યજ્ઞઃ કર્મસમુદ્રભવઃ ॥

તેથી કહેવાની આવશ્યકતા નથી કે યજ્ઞ-કર્મમાં ગાયનો ફાળો પર્યાપ્ત છે. બીજું, ગાયના સૂકા છાણમાં એવા પ્રકારનો તેજાબ જોવા મળ્યો છે કે જેના પરમાણુઓથી હજારો ઝેરી કીટાણુનો નાશ થઈ જાય છે. ગાયના દૂધ, દહીં અને ઘીમાંથી, બધા વિટામીન મળે છે, જે અન્ય કોઈ દૂધ વિગેરેમાંથી મળતા નથી તેમજ જે મનુષ્ય જીવન માટે આવશ્યક છે. ગૌમૂત્રમાં કેટલાય નાના તથા મોટા રોગો દૂર કરવાની શક્તિ છે, તેથી તો ‘ગાવઃ પ્રતિષ્ઠા ભૂતાનામ્’ કહીને આની મહત્તાનો શાસ્ત્રે સ્વીકાર કર્યો છે.

આપણા શાસ્ત્રોમાં ગાયનો મહિમા અનંત છે. વેદોમાં, પુરાણોમાં, ઇતિહાસમાં, જ્યાં પણ જુઓ, ગાયથી વધારે મૂલ્યવાન કોઈ દ્રવ્ય નથી. ત્રિવેણી નદીમાં ડૂબકી મારીને મહર્ષિ તપ કરતા હતા. માછીમારની જાળમાં માછલીઓ સાથે તેઓ પણ ફસાઈ ગયા. માછીમાર તેમને છોડી મૂકવા ઇચ્છતો હતો. પરંતુ ઋષિએ કહ્યું, માછલીઓ સાથે મને પણ વેચી દે. બન્ને વચ્ચેનો ઝગડો વધ્યો અને રાજા પાસે તેઓ ગયા. રાજા ઋષિનું મૂલ્ય ચૂકવવા, લાખ, બે લાખ, અડધું રાજ્ય, પૂરું રાજ્ય આપવાની તૈયારી જેમ જેમ બતાવતા ગયા તેમ તેમ ઋષિ ગુસ્સે થતા ગયા. ઋષિએ કહ્યું, “શું મારું મૂલ્ય એક દેશનું રાજ્ય જ છે ?” રાજા ગભરાઈ ગયો. છેવટે ઋષિની સામે એક ગાય લાવી ઊભી કરી. ઋષિ હસી પડ્યા અને બોલ્યા, “હું હારી ગયો, તું જીતી ગયો, ગાયના એક રોમની બરાબર પણ મારું મૂલ્ય નથી. ત્રિલોકમાં ગાયથી વધારે કોઈ મૂલ્યવાન વસ્તુ નથી.”

આપણા ત્યાં બ્રાહ્મણ, પંચભૂત, અતિથિ, આત્મા, દેવપ્રતિમા તથા ગાય - આ બધાની ભગવદ્ બુદ્ધિથી પૂજા કરવાનું વિધાન છે. આપણું એવું કોઈ ધાર્મિક કાર્ય નહીં હોય કે જેમાં પંચભૂતની આવશ્યકતા ન હોય. કોઈ મંગળમય કાર્ય નહીં હોય, જેમાં ગાયનું દાન ન હોય. વાત વાતમાં ગાયનું દાન. ત્રિવેણીમાં દાખલ થતાં જ પંડાઓ કહેશે - પ્રથમ ગાયનું દાન કરાવો. નવ પરણિત વર ઘરના બારણામાં દાખલ થાય કે તરત જ પહેલાં ગાયનું દાન. શા માટે ? એટલા માટે કે ગાયના શરીરમાં સમસ્ત દેવતાઓનો વાસ છે. ગાયની પ્રદક્ષિણા કરવાથી પૃથ્વીની પ્રદક્ષિણા કરવાથી જે ફળ મળે તે મળે છે. ગાયના દર્શનથી સમસ્ત દેવતાઓનાં દર્શનનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. ગાયના રોમ-રોમમાં ઋષિઓનો વાસ. ગૌમૂત્રમાં સાક્ષાત ગંગાજી. ગાયના ગોબરમાં લક્ષ્મીજીનો વાસ હોય છે. ગાયની સનાતન કાળથી અમે પ્રાણના ભોગે પણ રક્ષા કરતા હતા. મહાભારત કાળમાં ઋષિઓનું મુખ્ય ધન ગાયો જ હતી. એક એક ઋષિના આશ્રમમાં લાખો ગાયો હતી. એક-એક રાજા પાસે કરોડો ગાયો હતી. જેટલી વધારે

ગાયો તેટલું જ ગૌરવ હતું.

ગાયને મારી નાખવી તેના જેવો બીજો કોઈ અપરાધ નથી. ચકવર્તી રાજા વૈવસ્વત મનુના પુત્ર પૃષ્ઠને વસિષ્ઠજીએ પોતાની ગાયોના રક્ષણનું કાર્ય સોંપ્યું. સમ્રાટનો પુત્ર લાખો ગાયોના સમૂહની ધનુષ - બાણ લઈને તત્પરતાથી દિવસ-રાત રક્ષણ કરતો હતો. એક દિવસ વર્ષાઋતુ હતી, અંધારી રાત્રિ હતી, ગાયોના વાડામાં કોઈ વાઘ આવી ગયો. ગાયો ભાંભરવા લાગી. રાજપુત્ર સમજી ગયો કે વાઘ આવ્યો છે. હાથમાં ખડગ લઈને દોડ્યો. વાઘ ગાયો માટે જઈ રહ્યો હતો. રાજપુત્રે સિંહ પર પ્રહાર કરતાં તેનો કાન કપાઈ ગયો. ગાયોને છોડી વાઘ ભાગવા લાગ્યો. કુદરતી સંજોગોવસાત્ તે અંધારામાં ભ્રમવશ, ભૂલથી, જે ગાયોનું રક્ષણ પોતાના પ્રાણોથી પણ અધિક રીતે કરી રહ્યો હતો, તે ગાયને ખડગ વાગી ગયું તેનું માથું કપાઈ ગયું. મેં વાઘને મારી નાખ્યો આવું સમજીને રાજપુત્ર પ્રસન્ન થયો. જ્યારે અજવાળામાં (પ્રકાશમાં) જોયું તો ખબર પડી કે વાઘના ભ્રમમાં ગાય મરાઈ ગઈ. ડરતાં ડરતાં તેણે ગુરુદેવને જાણ કરી. ગુરુએ તેને માત્ર પદચ્યુત ન કર્યો, માત્ર ક્ષત્રિયત્વથી નીચે ન ઉતારી દીધો, તેનો વર્ણાશ્રમ ધર્મમાંથી બહિષ્કાર કર્યો. તમે વિચારો તે રાજપુત્રનો શું દોષ હતો? તેણે તો ગાયના રક્ષણ માટે પ્રયત્ન કર્યો હતો. તેણે જાણી જોઈને પાપ કર્યું ન હતું, તે તો ઠીક, પરંતુ જાણી જોઈને કરે અથવા અજાણતાં કરે, પાપ તો પાપ જ છે. જાણી જોઈને કરે તે ભયંકર પાપ છે, અજાણતાં કરવાથી થોડું ઓછું તેમ છતાં દોષ તો દોષ જ છે. હત્યા તો થઈ જ કહેવાય.

પૂજ્યપાદ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી પ્રભુદત્તજી બ્રહ્મચારી મહારાજ ઉપરોક્ત વાતના વર્ણનના અંતે કહે છે કે આ વાત તો બહુ જુની થઈ ગઈ. તેમના બાળપણમાં તેમણે જોયેલું કરુણાસભર દૃશ્યને યાદ કરતાં કહે છે તે ઘટના યાદ કરે છે ત્યારે તેમની આંખોમાં આંસુ ભરાઈ આવે છે. એક વખત ભૂલથી એક વ્યક્તિ દ્વારા ગાયનું વાછરું મરી જાય છે ત્યારે ગામનું પંચ તેને આ મુજબ સજા કરે છે. ‘સો ગામ અથવા હજાર ગામોમાં ભીખ માંગતા માંગતા જાઓ અને ગંગાસ્નાન કરો. ઘરના લોકો તેને ઘરની બહાર કાઢી મૂકે છે. તે પોતાનું મોઢું ઢાંકી દે છે. જે વાછરું તેના હાથથી મરી ગયું તેની પૂંછડી લાકડી સાથે બાંધી લે છે અને એક ફૂટેલું વાસણ સાથે લઈ નીકળી

જાય છે. તે ન તો ગામમાં દાખલ થાય, ન કોઈને પોતાનું મોઢું બતાવે. ગામની બહાર તે બહુ જોરથી કરુણાસભર અવાજમાં પોકારતો હતો કે - ગામની બહાર એક કલંકયુક્ત મૂર્ખો ઊભો છે. કોઈ ભીખ આપી જાઓ. બ્રહ્મચારી મહારાજ આગળ વધતાં કહે છે કે અમે નાના નાના બાળકો દોડીને તેની પાસે જતા. તે પોતાનું મોઢું બતાવતો નથી. અમે દૂરથી તેના વાસણમાં પાણી આપતા, તેને આટો આપતા. હૃદયમાં તેના પ્રતિ કેવી દયા ઉપજે! તેને પૂછતા - ‘ભાઈ! તમારાથી હત્યા કેવી રીતે થઈ?’ તે કહે, ‘હું ખેતર ગયો હતો ત્યાં વાછરડી હતી. તેને મેં દોડાવી, પડી ગઈ, ચાર દિવસોમાં મરી ગઈ.’ હવે તમે આના પરથી અનુમાન કરો, આપણા સમાજમાં ગાયનું કેટલું મહત્ત્વ હતું!

પહેલાં તો ભૂલથી કોઈ ગાય મારવાથી હત્યારો કહેવાતો હતો. આજે તો ઘણું કરીને આપણે સૌ પ્રત્યક્ષ હત્યારા બન્યા છીએ એવું બ્રહ્મચારી મહારાજ કહે છે. ઘરડી ગાય - બળદ આપણે પોતે કપાવવા માટે કસાઈવાડામાં કસાઈના ત્યાં વેચીએ છીએ. આપણે આપણી જાતને હિંદુ કહેવડાવીને પણ કતલખાનામાં ગાયોની કતલ કરાવવામાં મદદ કરીએ છીએ. વિદેશીઓને થોડા ચાંદીના ટુકડા નહિ, કાગળના ટુકડાની (ક્ષુદ્ર પૈસાની) લાલચમાં ગાયનું માંસ આપણે જ પહોંચાડીએ છીએ. તેમ છતાં આપણે સમાજના આગેવાન બનીને રહીએ છીએ. આજે ગૌહત્યા આપણા બધાના માથા પર વ્યાપ્ત જ બની ગઈ છે. આપણામાં હિન્દુત્વના હ્રાસથી ગૌવંશનો હ્રાસ અવશ્ય સંભવ છે.

જ્યારે મુસલમાન, હિંદુ વીર લડવૈયાઓને યુધ્ધમાં જીતી શકતા ન હતા ત્યારે તેઓ ગાયોને આગળ કરીને લડવા નીકળતા. હિંદુ વીર લડવૈયાઓ ગાયોને જોઈને પોતાના હથિયાર મૂકી દેતા હતા. આનાથી મુસલમાન જીતી જતા હતા. કેટલાક લોકોનું કહેવું એવું હતું કે, ‘હિંદુઓએ મોટી ભૂલ કરી. આવા સમયે ગાયોને મારીને તેમણે રાજ્યનું રક્ષણ કરવું જોઈતું હતું.’ ‘બ્રહ્મચારી મહારાજ કહે છે કે હિંદુઓના ગૌરવનું રક્ષણ એમાં રહ્યું કે તેમણે ગાયોથી વધારે આ પૃથ્વીના રાજ્યને ન ગણ્યું. આપણો ભૂતકાળ ગૌરવશાળી ધર્મ થકી છે, નહિ કે વૈભવમાં. રાજ્યશાસનની પરંત્રતા આપણા માટે અવશ્ય લાંછનરૂપ છે જ, પરંતુ ધર્મને છોડીને આપણે પોતાનું શાસન સ્થાપિત કરીએ તો આનાથી મરી જવું શ્રેષ્ઠ

જ છે. પહેલાં ગાયના રક્ષણ માટે આપણે હસતા મુખે પ્રાણ ન્યોછાવર કરી દેતા હતા. આજે વિદેશી સંસ્કૃતિએ આપણા હિંદુત્વનો નાશ કરી નાખ્યો છે. આપણા બાળકોનો ઉછેર પશ્ચિમી સંસ્કૃતિમાં થયેલ હોઈ બાળકોને ગાયના માંસની વસ્તુઓ ખાવામાં હિચકિયાટ પણ થતો નથી. મેરઠમાં કરતૂતોને દબાવવાના પ્રશ્ન પર કેટલું મોટું હુલ્લસ થઈ ગયું તે સુવિદિત છે.

આજે આપણા વકીલો, બેરિસ્ટરો, વિગેરે કહેવાતા સભ્ય વિદેશીઓની સાથે બેસી ગાયનું માંસ સુધ્ધાં ખાય છે. બ્રહ્મચારી મહારાજ કહે છે કે, હું આનું પ્રમાણ આપી શકું છું. હાય રે આપણી સંસ્કૃતિ ! અત્યારે આપણે કેટલા પતન તરફ આગળ જઈ રહ્યા છીએ ! જ્યારે લોકો ગાયોને કસાઈઓના હાથમાં જોતા હતા, ત્યારે તેમનું લોહી ઊકળી જતું હતું. આજે આપણે પૈસાને માટે પોતે ગાયોને કતલ માટે લઈ જઈએ છીએ.

બ્રહ્મચારી મહારાજ આગળ વધતાં કહે છે કે તેઓ એક વખત બનેલી (પૂર્નિયા) જઈ રહ્યા હતા. રસ્તામાં એક જંકસન સ્ટેશન પર બહુ લાંબી માલગાડી ઊભી હતી. તેમાં તેમણે જોયું, મોટી બહુ ભૂખી એવી ઘણી ગાયો તેમાં (માલગાડીમાં) ભરેલી હતી. તે ગાયોને ચોટીવાળા હિંદુ સિપાઈઓ લઈ જતા હતા. તેમનું હૃદય રુદનથી ભરાઈ ગયું. વારંવાર મનમાં આવ્યું - આ માલગાડી જ્યાં ઊભી છે તે રેલવેના પાટા પર સૂઈ જઈને પ્રાણ ન્યોછાવર કરી દઉં, શું કરું ? પરંતુ શરીરના મોહને કારણે પ્રાણ ન ત્યજી શક્યો. આજે મસૂરી વિગેરે અનેક સ્થળોમાં દર આઠ દિવસે હજારો ગાયો તોલ કરીને કતલ માટે જાય છે અને અમે હિંદુ કહેવડાવવાવાળા તે જીવિત મૂંગા પૂજ્ય પ્રાણીઓને ત્રાજવામાં તોલીને આપી દઈએ છીએ. આપણા પતનની આ ચરમસીમા છે ! જ્યારે જન્મથી જ આપણને વિદેશી શિક્ષા-દિક્ષા આપવામાં આવે છે, ત્યારે આપણે ફરી તેમનું અનુકરણ કરીશું.

જો આપણે સંસારમાં સાચા અર્થમાં હિંદુ હોવાનું ગૌરવ લઈને જીવન જીવવાની ઈચ્છા ધરાવતા હોઈએ તો આપણે પ્રાણોથી પણ અધિક સૌ પ્રથમ ગાયની રક્ષા કરવી પડશે. જ્યાં સુધી આપણે બીજું કંઈ ન કરી શકીએ, ત્યાં સુધી હિંદુત્વના નાતે આટલું તો કરીએ જ -

(૧) “ગૌભક્ષકોથી ખાન - પાન, રોટી - બેટી, વિગેરેનો

કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં સંબંધ ન રાખીએ.

(૨) કોઈ પણ કિંમતે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં ગાય કે ગાયના વંશને કસાઈઓને ન વેચીએ.

(૩) ગૌ-ગ્રાસ જે અત્યાર સુધી ઘર ઘરમાંથી કાઢવામાં આવતો હતો, તેને ફરીથી કાઢવાનો પ્રારંભ કરીએ.

(૪) ગાયોને પોતાના પરિવારના સ્વજનની જેમ સમજીને તેમની સેવા કરીએ. ગાયના આશીર્વાદથી બધી સમૃદ્ધિઓ આપમેળે પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

(૫) જ્યાં સુધી થાય, તાજા શુદ્ધ ગાયનું ઘી, ગાયના દૂધનો જ ઉપયોગ કરીએ અને તેની વૃદ્ધિ માટે પ્રયત્ન કરીએ.

(૬) ગાયનો વધ બંધ કરાવવાની પ્રતિજ્ઞા કરીએ, તેને જ સરકારી વિજ્ઞપ્તિમાં છપાવવી.

(૭) ગાયની રક્ષા માટે પ્રાચીન પદ્ધતિનું અનુસરણ કરીએ, કૃત્રિમ ઉપાયોથી દૂધ વધુ મેળવવું, સંપૂર્ણ દૂધ કાઢી લેવું વિગેરે પ્રયત્નો ન કરીએ.

(૮) બળદની વૃદ્ધિ માટે તેને શરૂઆતથી યોગ્ય પ્રમાણમાં દૂધ આપીએ અને તેમની પાસેથી જરૂરિયાતથી વધુ કામ ન લઈએ. ઘરડા બળદોની જાતે સેવા ન કરી શકીએ તો તેમને કસાઈઓને ત્યાં ન આપતાં, તેમના રક્ષણ માટે બળદ - સંરક્ષણ સંઘ બનાવીએ.

(૯) ગૌશાળાની પરિસ્થિતિ સુધારીએ.

આ જ સાચું હિંદુત્વ છે. ગૌરક્ષા અને હિંદુત્વમાં અન્યોન્ય એકબીજાના આશ્રયનો સંબંધ છે. ગૌરક્ષા વિના હિંદુત્વ નહીં અને હિંદુત્વ વિના જેવી આપણે ઈચ્છીએ તેવી ગૌરક્ષા થઈ શકતી નથી.

ગાય વિષે હજુ આપણે તેનું મહત્ત્વ અને માનવ જીવનમાં તેના પ્રત્યેનો આદર વધે તેટલું ઉચ્ચ અને પૂજનીય સ્થાન છે તે સમજવા પ્રયત્ન કરીશું.

કમશ:

“પલળવું” અને “ભીંજવું” ફરક ફક્ત એટલો છે કે જે “જડ” છે એ પલળે છે અને “લાગણીશીલ” છે એ ભીંજાય છે.

સ્ત્રી ધર્મ

સંકલન : દિનાબેન નટુભાઈ આચાર્ય

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં સ્ત્રી ધર્મનું બહુ સુંદર વર્ણન છે. તેમાં લખ્યું છે કે ઘરની વ્યવસ્થા જ સ્ત્રીનું સર્વસ્વ છે. વ્યક્તિ અને વસ્તુની વ્યવસ્થાનો અર્થ થાય છે, પરિવાર - કુટુંબ. ઘરમાં આવેલી વસ્તુની વ્યવસ્થા કરવાની જવાબદારી સ્ત્રીની છે. તેવી જ રીતે, જન્મેલી વ્યક્તિને સંસ્કાર આપવાની જવાબદારી સ્ત્રીની છે. આ કામની વહેંચણી છે. આનો અર્થ એ નથી કે સ્ત્રી માટે આ ગુલામીવૃત્તિ છે. જો કે કેટલાક લોકોને તેમાં ગુલામીવૃત્તિ દેખાય છે. સ્ત્રી-પુરુષ એકત્ર આવ્યા પછી કોઈ પણ વ્યવસ્થા કરવાની હોય તો આવા વિભાગ તો કરવા જ પડે.

સંસ્કાર આપવા માટે ઘરમાં કોઈ આત્મીય વ્યક્તિ હોવી જોઈએ. આ આપણી જૂની વ્યવસ્થા છે, જૂનું માનસશાસ્ત્ર છે, પરંતુ આજનું માનસશાસ્ત્ર પણ આ જ વાત સિદ્ધ કરે છે. આજે કુટુંબ ચલાવવાવાળાને સંતાન પાસે બેસવાની પાંચ મિનિટની ફૂરસદ નથી હોતી. એનું કારણ કુટુંબપ્રમુખ ત્રણ ફેક્ટરીઓ સંભાળતો હોય તો તે છોકરાઓ પાસે ક્યારે બેસે? જો તે છોકરાઓ પાસે ન બેસે તો તે છોકરાઓની ઉન્નતિ કેવી રીતે થાય? છોકરાઓ શ્રેષ્ઠ કેવી રીતે બને? તેના માટે માનવસ્પર્શ (Human Touch) જરૂરી છે. બાપ કેવળ ફી આપે અને શાળામાં બાળકોને મોકલી આપે તેથી શું થાય? 'મારો છોકરો ત્રીજામાં છે કે ચોથામાં તે મને ખબર નથી' એવું કહેવામાં બાપ આજે ગૌરવ સમજે છે, તે એમ કહેવા માગે છે કે બહારની જવાબદારી સંભાળતો હોવાથી ઘરમાં કંઈ ધ્યાન જ આપી શકાતું નથી. વાસ્તવમાં છોકરાઓને સંસ્કાર આપવા એ આવશ્યક વાત છે, તેમાં અત્યારે જ્યારે પશ્ચિમી સંસ્કૃતિના આંધળા અનુકરણમાં સંસ્કારોનો ઢાસ થતો હોય તેવા સમયે સંસ્કાર આપવા બાબતે પ્રત્યેક માતા-પિતા જાગૃત અને સક્રિય બને તે અતિ આવશ્યક છે. કેવળ છોકરાઓને ફી આપવી, પૈસા કમાવા અને છોકરાઓ માટે પૈસા રાખી દેવાથી કંઈ છોકરાઓ ઉન્નત થતા નથી.

પાંડેચરીમાં સરકારે પચીસ - ત્રીસ વર્ષથી અધિક સમય પહેલાં એક બહુ સુંદર પ્રયોગ કર્યો હતો. એક સરખા બે પ્લોટમાં તેમણે છોડ લગાડ્યા હતા. બન્નેની જમીન સરખી,

ખાતર સરખું, પાણી સરખું, વાતાવરણ આબોહવા પણ સરખાં જ. ફરક માત્ર એટલો કે એક પ્લોટમાં ખેડૂત પોતે કામ કરતો હતો, છોડ પાસે જતો, તેના પર પ્રેમથી હાથ ફેરવતો હતો. જ્યારે બીજા પ્લોટમાં આ બધું જ કામ મશીન દ્વારા થતું હતું. તેમાં માનવનો પ્રવેશ પણ ન હતો. પરિણામ એ આવ્યું કે જે પ્લોટમાં ખેડૂત જતો હતો, તેના ફળોના કદમાં, સ્વાદમાં, રંગરૂપમાં ઘણો ફરક જોવામાં આવ્યો. મશીનથી કામ થતું હતું તે પ્લોટના ફળો કરતાં આ પ્લોટના ફળોના સ્વાદમાં વધારે મીઠાશ હતી. તે ફળોનું કદ પણ મોટું હતું. એક પ્લોટમાં માનવસ્પર્શ હતો અને બીજા પ્લોટમાં મશીનસ્પર્શ હતો. બન્નેનાં પરિણામમાં ફરક આવ્યો. પાંડેચરી સરકારનું, સરકારી સ્તરે થયેલું આ સંશોધન છે.

આવી રીતે કુટુંબપ્રમુખ એમ કહે કે મેં છોકરાઓની ભણવાની સારામાં સારી વ્યવસ્થા કરી છે, તો એટલાથી નહિ ચાલે. આમાં ઘરનાં લોકોનું મન મરી જાય છે. ઘરની વ્યવસ્થા એવી કરવી જોઈએ કે જેમાં માનવસ્પર્શ મળે, તે છોડીને નહિ ચાલે. આ પહેલી વાત છે.

બીજી વાત કહી છે કે પત્નીએ પતિને શ્રેષ્ઠ સમજવો જોઈએ. ગૃહસ્થાશ્રમમાં આ બન્ને વાતોને ભાગવતે પ્રામુખ્ય આપ્યું છે. પતિ અને પત્ની આ બન્ને જીવનપ્રવાહો છે અને બન્ને જીવનપ્રવાહો એકત્ર આવવાના છે. જો બન્નેના અહંકાર ટકરાશે તો એ પ્રવાહો એકઠા થયા પછી ભમરી નિર્માણ થાય છે. તે ભમરીમાં જ લોકો ડૂબી ગયા છે અને કુટુંબો પણ ડૂબી ગયા છે. તેમાં માણસ પડી જાય છે. એક પ્રવાહમાં બીજા પ્રવાહે ભળી જવાનું છે. તેનું જ શિક્ષણ કુટુંબમાં મળે છે. જે ઠેકાણે એક પ્રવાહ બીજા પ્રવાહમાં ભળી જતો નથી ત્યાં સંવાદિત્વ (Harmony) નહિ હોય ત્યાં તડજોડ (Adjustment) હશે. સંવાદિત્વ અને તડજોડમાં ફરક છે. સંવાદિત્વ માટે બન્ને પ્રવાહોએ ભળી જવું જોઈએ. તે માટે પત્નીને પતિની આવશ્યકતા લાગવી જોઈએ આ પહેલી વાત, પતિની આકર્ષકતા લાગવી જોઈએ એ બીજી વાત અને પતિની શ્રેષ્ઠતા લાગવી જોઈએ એ ત્રીજી વાત. આ માનસશાસ્ત્રનો પ્રશ્ન છે.

અમે બે જણા સાથે જ કોલેજમાં ભણતા હતા અને અમે પ્રેમલગ્ન કરી લીધાં. આ લગ્ન થયા પછી એક જીવનપ્રવાહ બીજા જીવનપ્રવાહમાં ભળી શકતો નથી - જો પતિની શ્રેષ્ઠતા પત્નીને નહિ લાગતી હોય તો ! આ દૃષ્ટિથી પતિમાં ગુણશ્રેષ્ઠતા હોવી જોઈએ. પતિ બનવા માટે કોઈ ગુણો હોવા જોઈએ એમ મનુ મહારાજ કહે છે, મનુને માનસશાસ્ત્રનું પૂર્ણ જ્ઞાન હતું.

જો બે જીવનપ્રવાહોએ ભળી જવાનું હોય તો એક પ્રવાહને બીજો પ્રવાહ શ્રેષ્ઠ લાગવો જ જોઈએ, તો જ તે બીજા પ્રવાહમાં ભળી શકે, નહિ તો ન ભળી શકે. પતિ થોડો મોટો લાગવો જોઈએ. આજે પણ આ વાતનું ધ્યાન આપણે રાખીએ જ છીએ, પણ તે ઊંચાઈમાં બે ઈંચ મોટો હોય તે જુએ છે. બીજા કોઈ ઊંચાઈ (Height) જોતા નથી. પછી કહે છે કે અનુરૂપ (Matching) નથી. કેવળ સ્થૂળ ઊંચાઈ જોવાની નથી, ગુણોની ઊંચાઈ પણ જોવી જોઈએ.

ભાગવતમાં સ્ત્રી ધર્મ લખેલા છે..

સંતુષ્ટાલોલુપા દક્ષા ધર્મજ્ઞા પ્રિયસત્યવાક્ ।

અપ્રમતા શુચિઃ સ્નિગ્ધા પતિં ત્વપતિતં ભજેત્ ॥

(પોતાને જે મળે તેનાથી સંતુષ્ટ રહેવું, મળેલા ભોગોની આસક્તિ છોડવી, દક્ષ બનવું, ધર્મ જાણવો, પ્રિય અને સત્ય વાણી બોલવી, પ્રમાદ છોડવો, પવિત્ર રહેવું, સ્નેહાળ થવું અને પતિત ન હોય તેવા પતિ સાથે રહેવું, તેની સેવા કરવી.)

તેમાં એક લીટી લખી છે - પતિં ત્વપતિતં ભજેત્ એટલે કે જે પતિ પતિત ન હોય તેની સેવા કરવી જોઈએ એમ કહ્યું છે. આપણામાં એક એવી માન્યતા ઘર કરી ગઈ છે કે, ‘પતિ કોઈ પણ પાપ કરે તો ચાલે, તેની સામે પત્નીએ શિર નમાવવું જ જોઈએ.’ એવું કહેવાવાળી ભાગવત સંહિતા નથી. પુરાણોમાં એવું વર્ણન આવે છે કે કોઈ એક પતિ વેશ્યાને ત્યાં જતો હતો. જ્યારે વેશ્યાને ત્યાં જવું તેને માટે અશક્ય થયું, ત્યારે પત્ની જાતે તેને ઉપાડીને વેશ્યાને ત્યાં લઈ ગઈ - એટલે પતિ ગમે તેટલો પતિત હોય તો પણ પત્નીએ તેને ભગવાન સમજવો જોઈએ એવી માન્યતા પુરાણમાં છે, પરંતુ ભાગવતે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં લખ્યું છે કે, પતિં ત્વપતિતં ભજેત્ અપતિત પતિ હોય તો જ પત્નીએ તેની સેવા કરવી જોઈએ. ભાગવતકાર બુદ્ધિશાળી (Rational) છે, પ્રગતિશીલ વિચારક છે. ભાગવતકારે લખેલી આ લીટી તમને બીજા કોઈ જગ્યાએ વાંચવા મળશે નહિ.

પતિ ગમે તેટલા પાપ કરે તો ચાલે, તેના સામે પત્નીએ શિર નમાવવું જોઈએ. આ વ્યવહાર આવી ગયો છે. ભાગવતકાર વ્યવહાર કહેવા માટે નથી બેઠા. શું તમને નથી લાગતું કે ભાગવતમાં જે કંઈ લખ્યું છે તે બૌદ્ધિક ઊંચાઈ (Intellectual Height) નું છે ? ભાગવતકારે પણ કંઈ વિચાર્યું છે - પતિં ત્વપતિતં ભજેત્ આ કંઈ વીસમી સદીમાં લખ્યું નથી.

સ્ત્રીના પેટમાં જ છોકરો પેદા થાય છે. છોકરો જન્મે ત્યાં સુધી બધી તકલીફ પત્ની જ ભોગવે છે, પતિને કોઈ તકલીફ નથી. તે તો ફક્ત બાપ બની જાય છે - તે પણ વગર તકલીફે. આટલું હોવા છતાં માને કોઈ પૂછે કે આ છોકરો કોનો ? તો તે પતિનું નામ આપે છે. એનું કારણ એને પતિ પર પ્રેમ છે. તેને એમ લાગે છે કે મારું બધું જ મારા પતિનું છે તો દીકરો પણ તેમનો જ છે. સમજો કે તે એમ કહે કે વધારેમાં વધારે તકલીફ હું ભોગવું છું, રાત્રે જરૂર પડે ત્યારે ઉજાગરા હું જ કરું છું, તો છોકરાની, પછવાડે મારું નામ લખો, તેના બાપનું નહિ, તો ? પણ સ્ત્રી એવું કહેતી નથી.

રાત્રે નાનું બાળક રડવા લાગે ત્યારે બાપ, પત્નીને ઉઠાડીને કહે છે, ‘અરે, તારો છોકરો રડે છે’ સાંભળીને એમ લાગે કે શું તેનો છોકરો નથી ? આટલું હોવા છતાં છોકરાની પછવાડે બાપનું નામ લખાય છે, માનું નહિ, આમાં પત્નીનો પતિ ઉપરનો પ્રેમ છે. આ કંઈ ગુલામીવૃત્તિ નથી. તે કૃતિમાંથી જ્યારે સુગંધ ચાલી જાય છે ત્યારે ગુલામીવૃત્તિ લાગે છે. જ્યાં સુધી સુગંધ છે ત્યાં સુધી તેમાં ગુલામી વૃત્તિ નહિ લાગે.

શ્રીમદ્ ભાગવત એક પ્રાસાદિક, પ્રસન્નતાથી ભરેલો ગ્રંથ છે. ભગવાન પછી બીજો કોઈ પૂજનીય ગ્રંથ હશે તો ભાગવત છે એવું મનાય છે. તે સાચું પણ છે. ભાગવતની બેઠકમાં ભક્તિ છે. નીતિ અને જીવનરહસ્યની બેઠકમાં ભક્તિ હોવી જોઈએ. ભાગવતમાંથી સારું જીવન જીવવાની અને જીવનવિકાસની દૃષ્ટિ મળે છે. આપણાં બહેનો માટેની જીવનમાં આવશ્યકતા એવી ઘણી બાબતોનું વર્ણન ભાગવતકારે કર્યું છે, જે બધું જ વર્ણન અહીં મારા જેવી અલ્પ બુદ્ધિશાળી બહેન ન્યાયપૂર્ણ રીતે ન જ કરી શકે. તેથી ટૂંકમાં આપણે બહેનોએ આપણા જીવનમાં સંવાદિત્વ (Harmony) ઊભી કરવી છે; તેથી ભાગવતમાં કહેલી ઉપર જણાવેલ વાતોમાંથી પ્રેરણા લઈ આપણા જીવનને તે દિશામાં લઈ જવા કટિબધ થઈએ અને તે માટે પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરીએ.

આહાર એ જ ઔષધ

જીવનનો સાત્વિક આનંદ માણવા, સદ્ગતિ પામવા, ભોજનની યોગ્ય પસંદગી સૌ કોઈ વ્યક્તિએ કરવી જ રહી. ગુજરાતીમાં કહેવત છે કે....અન્ન તેવું મન... મન તેવી મતિ... મતિ તેવી ગતિ... ગતિ તેવી પ્રગતિ...

મહાત્મા ગાંધીજી કહેતા : યોગ્ય આહારથી શરીરનું સ્વાસ્થ્ય, મનનું મનોબળ અને આત્માનું આધ્યાત્મિક બળ વધે છે. જેના આહારમાં કશો વિવેક નથી, તે પોતાના વિચારોનો ગુલામ છે. જે સ્વાદને ન જીતે તે જિતેન્દ્રિય કદી થઈ શકે નહીં.

શરીર આહારને માટે નથી,

પણ આહાર શરીરને માટે છે.

આપણે જીભ માંગે તે ખાઈએ છીએ.

પેટ માંગે તે ખાતા નથી.

આ ત્રણ ઈંચની લૂલીના લાડને પોષીએ છીએ અને આપણા જીવનને બરબાદ કરીએ છીએ. દીર્ઘાયુષ્ય અને સાચા સ્વાસ્થ્યતાનો આધાર આહાર અંગેની સાચી સમજ કેળવવામાં છે.

આહાર વ્યક્તિની ઉંમર, શારીરિક સ્થિતિ, વ્યવસાયનો પ્રકાર વગેરે પર આધાર રાખે છે. આપણે આહાર કેવો લેવો ?

કેટલો લેવો ? કેવી રીતે લેવો ? વગેરે બાબતનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન દરેકને હોવું જરૂરી છે. સામાન્ય રીતે આહારયોજના ત્રણ ભાગમાં વહેંચી શકાય. (૧) સવારનો નાસ્તો (૨) બપોરનું ભોજન (૩) સાંજનું વાળુ.

(૧) સવારનો નાસ્તો :-

ટી.વી.ના યુગમાં અને નોકરી-ધંધાની ધમાલમાં રાત્રીના ૧૧ કે ૧૨ ક્યારે થઈ જાય છે તેની ખબર ભલા માનવીને પડતી નથી. આમ મોડી રાત્રે ખાવાની અને સૂવાની કુટેવને

કારણે રાત્રે ખાધેલો ખોરાક સવાર સુધીમાં પૂરેપૂરો પચ્યો હોતો નથી. ટૂંકમાં ન પચેલો ખોરાક સવાર સુધી પેટમાં હોય છે, આ આમના નિકાલ માટે સવારના અનાજનો નાસ્તો બંધ કરવો ખૂબ જ જરૂરી છે.

પોતાની પ્રકૃતિ અને તાસિર સમજી પોતાનો સવારનો નાસ્તો લેવો,

કુદરતી ઉપચારના ઉપચારકો વારંવાર પોતાના દર્દીઓને કહે છે, શરીર સવારે નિષ્કાસનનું કામ કરે છે. નિષ્કાસન એટલે બહાર ફેંકવું. સવારે મળ... મૂત્ર.. લીંટ વાછૂટ... ટૂંકમાં ઘન, પ્રવાહી કે વાયુ રૂપે ક્યારો શરીર બહાર કાઢે છે. માટે આ શરીરના સફાઈ કામમાં મદદરૂપ બને તેવો નાસ્તો લેવો જે નીચે મુજબ બતાવેલ છે. (૧) એક તાજા લીંબુનો રસ સાધારણ એક ગ્લાસ ગરમ પાણીમાં લો, લીંબુ ના હોય તો બે ચમચી આમળાનો પાઉડર લો. (૨) તાંબાના લોટામાં રાત્રે ભરેલું પાણી સવારે લો. (૩) તુલસીના ૫૦ નંગ પાન

ચાવીને લો. (૪) આમળાં, સંતરાં, મોસંબી, ટામેટાં, અનાનસ, દ્રાક્ષ વગેરેમાંથી કોઈ પણ ઋતુજન્ય ફળ કે તેનો રસ લો. (૫) ત્રણ પેશી ખજૂર રાત્રે પલાડી તેનો નાશ લઈ શકો છો.

ઉપરોક્ત વસ્તુઓ

સવારના ૬ થી ૭.૩૦ સુધીમાં લઈ લેવી. ત્યારબાદ પણ જો ભૂખ લાગે તો મીઠા ફળો જેમાં કેળાં, ચીકુ, પપૈયું, ખજૂર, રાયણ, જાંબુ, ટેટી, તરબૂચ વગેરેમાંથી કોઈ પણ એક જાતનું ઋતુજન્ય ફળ ખાવું.

ભૂખ વગર કે કસમયે ભોજન લેવું તે રોગને બોલાવવા બરાબર છે.

(૨) બપોરનું ભોજન :-

જેમ જેમ સૂર્યનો ઉદય થાય તેમ તેમ શરીરનો અગ્નિ

તેજવાન બને તેથી બપોરના ૧૦થી ૧ નો સમય ભોજન લેવા માટે શ્રેષ્ઠ છે. નોકરીની ધમાલને કારણે ૧૦-૩૦ના સમયે દૂર ઓફિસ જવાનું હોવાથી વ્યક્તિએ સવારના ૮ કે ૯ના સમયમાં બપોરનું ભોજન લેવું તે રોગને બોલાવવા બરાબર છે.

ભોજનની થાળીમાં

(૧) ૨૦૦ થી ૩૦૦ ગ્રામ તાજાં, લીલા શાકભાજી અને ક્યુંબર લેવાં. જેમાં દૂધી, પરવર, ભીંડા, પાલખપાન, મેથીપાન, કાકડી, કોબીજ વગેરેનો સમાવેસ થઈ શકે. આ સલાહ ક્યુંબર કાચાં ખાવાથી પુષ્કળ પ્રમાણમાં વિટામિન, સોડિયમ, પોટેશિયમ વગેરે ક્ષાર મળે છે. આ બધાં તત્ત્વો શરીર માટે અતિ મહત્ત્વનાં છે. ઉપરાંત લોહ અને ક્લોરોફીલ પણ હોય છે. જે શરીરમાં લોહી પેદા કરવામાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે. વળી તેમાં રેસા (ફાઈબર) છે. જે આંતરડાની સફાઈ માટે ખૂબ જરૂરી છે, માટે કહેવાય છે : સબજી ભગાવે કબજી, આહારનો અગ્રદૂત ક્યુંબર.

ક્યુંબર

(૧) કાચાં શાકભાજી માત્ર બે કલાકમાં પચી જાય છે માટે દૈનિક ભોજનમાં ક્યુંબરને પ્રથમ સ્થાન આપો. (૨) ઉપરાંત બાફેલા લીલાં શાક ૧૦૦થી ૨૦૦ ગ્રામ સાધારણ તેલના વઘારમાં તૈયાર કરી લો. (૩) પ્રોટીન માટે અંકુરીત મગ, શીંગ, ચણા, વટાણા લો. (૪) ચરબી માટે લીલું કોપરું ૪૦ થી ૫૦ ગ્રામ લો. (૫) થૂલાવાળા જાડા લોટની રોટલી - રોટલા નંગ ૨ કે ૩ લો.

નોંધ : (૧) ભોજન પરમાત્માની યાદમાં બનાવો અને ભોગ લગાવી પરમાત્માની યાદમાં પ્રસન્ન ચિત્તે ધીરે ધીરે ખૂબ ચાવી ભોજન કરો. (૨) રાંધેલા આહાર અતિ થવા સંભવે છે તેથી પહેલાં કાચા ક્યુંબર લેવા બાદ અંકુરીત ધાન્ય. (૩) સોડા, સુગર એન્ડ સોલ્ટ થ્રી અરા વ્હાઈટ પોઈઝન છે. ભોજનમાં સોડા, ખાંડ, મીઠાનો ઉપયોગ ઓછો કરો. (૪) સૂર્યરૂપી મહાગ્નિ જે વસ્તુઓ પકાવે છે, તેમાંથી જ આપણું ખાદ્ય શોધવું જોઈએ. - ગાંધીજી (૫) નાસ્તા પછી ૨ કલાક સુધી અને ભોજન પછી ૫ કલાક સુધી પાણી સિવાય બીજું કંઈ પણ મોમાં નાખવું નહીં. (૬) લગ્નસમયની પાર્ટીઓ કે ક્લબોમાં વાનગીઓ બને તેટલી ઓછી આરોગો. પાન-મસાલા, સોપારી, ઠંડુ, ગળ્યું, તળેલી વસ્તુઓ ઓછી લો. શક્ય હોય તો બંધ કરો. (૭) નવજાત શિશુ માટે માતાના દૂધ પ્રાકૃતિક આહાર છે. (૮) ભોજન પહેલાં કફની વૃદ્ધિ

થાય છે. માટે ઠા ચમચી સુંઠવાળું સાધારણ ગરમ પાણી લો. ભોજન વચ્ચે પિત્તનો પ્રકોપ થાય છે. તેથી ભોજનની વચ્ચે થોડું પાણી પીવો. ભોજન અંતે વાયુનો પ્રકોપ થાય છે એટલે ભોજન બાદ તાજી મોળી છાશ થોડી લો.

(૩) સાંજનું વાળું

જૈન સંસ્કૃતિ પ્રમાણે સૂર્યાસ્ત પહેલાં ભોજન લેવું આરોગ્ય માટે હિતાવહ છે. સૂવા અને ભોજન ૩ કલાકનો ગાળો રાખો. સાંજનું ભોજન ૬થી ૭માં લઈ લો. સાંજના ખીચડી - કઢી, ચોખાનો બાફેલો લોટ, દૂધી કે કોબીના બાફેલાં ભજ્યા અથવા મીઠાં ફળો, ખજૂર લઈ શકાય.

ટૂંકમાં : (૧) સાચા હૃદયથી પગલું માંડશો તો જરૂર પહાડ ચઢી જવાશે. (૨) પોતાની પ્રકૃતિ અને તાસીર સમજીને પોતાના આહારનો ક્રમ નક્કી કરવો. (૩) ભોજન પછી ડાબા પડાંબે ૧૦ મિનિટ આરામ, કરો પણ ઊંઘી ન જાઓ. નહીં તો કફનો પ્રકોપ થશે.

આટલું જરૂર યાદ રાખો : (૧) લોટનું ચારણ થૂલું વગેરેમાં પ્રોટીન વિટામિન અને ક્ષારો છે. તેનો ઉપયોગ કરી લો. (૨) બજારનું શાક પ્રથમ ધોઈ નાંખો. શાક સમારી ધોવાથી તેમાં રહેલા ક્ષારો પાણીમાં જતા રહે છે. (૩) કોબીજ, ગાજર જેવા શાકના ટુકડા મોટા રાંધો. આમ કરવાથી પોષક તત્ત્વો જળવાઈ રહેશે. વળી, તેવા શાકના કઠણ ભાગનાં ડીંટાનો પણ ઉપયોગ કરો, જેમાં પણ પોષક તત્ત્વો રહેલાં છે. (૪) શાકોની છાલ ન ઉતારો. તેને બાફીને ખાવાં વધુ ગુણકારી છે. (૫) શાકભાજીમાં પાણી તત્ત્વ હોવાથી તેમાં ઓછું પાણી નાખી તેના ઉપર ઢાંકણ જરૂર રાખો, જેથી તેમાં રહેલું સત્ત્વ જળવાઈ રહે. (૬) કઠોળ અને અનાજનો લીલો પોંક ગુણકારી છે. (૭) હાથે છડેલા ચોખાનું ઓસામણ કઢી કાઢી નાખશો નહીં. (૮) ગોળમાં લોહતત્ત્વ હોવાથી ખાંડને બદલે ગોળ કે ખજૂર જરૂર વાપરો. (૯) ધીને બદલે તેલ વાપરો, તલનું તેલ વાપરો. (૧૦) આથાવાળી વાનગીઓ ખૂબ ગુણકારી છે. માટે હાંડવો, ઢોકળાં, ઈડલી ખાઓ. (૧૧) ચૂરમાનો લાડુ, તલ સીંગની ચીકી, લાપસી, પૂરણપોળી, બિરંજ, સુખડી વગેરેમાં ગોળનો ઉપયોગ કરો. (૧૨) બદામ, ખજૂર, સીંગને રાતના પાણીમાં પલાળી તેનો સવારે ઉપયોગ કરો. આમ કરવાથી તેની અંદર રહેલ ચરબીનું વિકેન્દ્રીકરણ થતાં પચવામાં હલકી બનશે.

પર્યાવરણની વ્યક્તિગત માવજત

માનવ સમાજ પર સામૂહિક વિનાશનો ભય શરૂઆતથી રહ્યો છે. બહુધા એ કુદરતી આફતોનો હોય છે અને ક્યારેક એણે જાતે ઊભી કરેલી સમસ્યાઓને લીધે પણ હોય છે. યુદ્ધ એવી એક માનવસર્જિત પ્રવૃત્તિ છે, જે લાંબા સમયથી વણથંભી ચાલી આવે છે, છતાં માણસ આવી બધી આફતોનો સામનો કરી ટકી રહ્યો છે. માનવસમાજે હવે પછીનું યુદ્ધ વિનાશ માટે નહીં પણ સર્વત્ર વિનાશમાંથી બચવા માટે લડવાનું છે. વર્તમાનમાં માત્ર માનવજાતિ નહીં પણ પૃથ્વી પરની સંપૂર્ણ જીવસૃષ્ટિ સમક્ષ એક નવા પ્રકારની સમસ્યા ઊભી થઈ છે. એ છે પર્યાવરણના પ્રદૂષણની.

દુનિયાની ફાટફાટ વધતી વસ્તીની જરૂરિયાતો પરંપરાગત ખેતીપ્રધાન અર્થતંત્ર પૂરું કરી શકે એમ ન હોવાથી માણસને એનો ઉકેલ ઔદ્યોગીકરણમાં દેખાયો. તે ઉપરાંત આરોગ્ય ક્ષેત્ર થયેલ ક્રાંતિને લીધે વસ્તી વધારાએ વધુ વેગ પકડ્યો. નીતનવા શોધાતા સગવડના સાધનોને લીધે કુદરતી સંપત્તિનો વ્યક્તિદીઠ વપરાશ પણ વધતો ગયો. આ રીતે એક અણધાર્યું અને અનિચ્છનીય ચક્ર શરૂ થયું છે. એની ગતિ ધીમી કરવાના એક પ્રયાસરૂપે પચાસના દાયકાથી વિશ્વ નેતાઓએ વસ્તી વધારો ખાળવાના સક્રિય પ્રયાસો શરૂ કર્યા છે, જેમાં આંશિક સફળતા પણ મળી છે.

બીજે મોરચે ઔદ્યોગીકરણની નકારાત્મક અસરો અટકાવવાની જરૂર બહુ મોડેથી સમજાઈ છે. એ દરમિયાન પર્યાવરણનો ભોગ લેવાતો રહ્યો. પર્યાવરણનું નુકસાન કાળક્રમે થયું હોવાથી એનો અહેસાસ જલદી નહોતો આવ્યો. હવે પર્યાવરણ એક વિશ્વવ્યાપી સમસ્યા થઈ ગઈ છે. એના માટે ઉદ્યોગો જેટલા જવાબદાર છે, એટલી જ જવાબદાર પ્રજા પણ છે. આપણે બેફામ ખરીદી કરીએ છીએ એટલે જ આપણી સામૂહિક માંગ પૂરી કરવા તેઓ ઉત્પાદન વધાર્યે જાય છે. પરિણામે પર્યાવરણની જાળવણી અને સુધારાની જવાબદારી બધા પર આવે છે.

પ્રદૂષણ ઘટાડવું એ સામૂહિક જવાબદારી છે, ફરજ છે, પરંતુ ભારતીય જનમાનસ પ્રમાણે એ સામૂહિક છે માટે જ કોઈની નૈતિક કે વ્યક્તિગત ફરજ બનતી નથી. બીજાઓએ શું કરવું જોઈએ એની વાતો બધા કરે છે. આપણી મર્યાદામાં રહીને આપણે શું કરી શકીએ એ વિશે થોડા પ્રત્યક્ષ અને

પરોક્ષ પગલા વિચારીએ.

પર્યાવરણની માવજત એ પ્રદૂષણ અટકાવવા ઉપરાંત કુદરતી સ્ત્રોતોનો બને તેટલો ઓછો ઉપયોગ કરવાનો, શક્ય હોય ત્યાં એની નવેસરથી પૂર્તિ કરવાની, ‘રીસાઈકલ’ કરવાનું વગેરે છે. શક્ય હોય ત્યાં વૃક્ષો વાવવા, વાવેલા હોય તેમનું રક્ષણ અને ઉછેર કરવો એ ગ્રામીણ વિસ્તારમાં સૌથી વધુ થઈ શકે તેવી પ્રવૃત્તિ છે. આવી પ્રવૃત્તિઓ ઘણે ઠેકાણે ચાલે પણ છે. જો કે એટલેથી સંતોષ માની ત્યાં અટકવાનું નથી. એથી વિશેષ ઘણું કરી શકાય છે. ગામમાં, શહેરમાં કે પરદેશમાં રહેતા બધા એમાં ભાગ લઈ શકે છે.

આજકાલ કાગળનો વપરાશ ઘણો વધી ગયો છે. કાગળ વૃક્ષોમાંથી બને છે. કાગળના વપરાશમાં સંયમ રાખવાથી વૃક્ષોને એટલા પ્રમાણમાં બચાવી શકાય છે. માણસ વૃક્ષોનો જેટલો ઉપયોગ કરે છે એ પ્રમાણે વૃક્ષો વાવતો નથી. આના ઉકેલ તરીકે પર્યાવરણને કરેલ નુકસાન ભરપાઈ કરી શકાય એ હેતુથી વૃક્ષારોપણની પ્રવૃત્તિ ચલાવનાર સંસ્થાઓ ગામડામાં કાર્યરત છે. વૃક્ષોને દત્તક લઈ એમને આર્થિક સહાય કરવાથી વૃક્ષારોપણમાં આપણી પરોક્ષ ભાગીદારી થઈ ગણાય.

પર્યાવરણ બચાવવાનો સરળ તેમજ ઉત્તમ ઉકેલ છે, અપરિગ્રહનો. જો વપરાશ ઘટશે તો ઉત્પાદન આપમેળે ધીમું પડશે અને પરિસ્થિતિને સુધારવાનો સમય મળશે. જ્યાં સુધી કોઈ વસ્તુની માંગ રહે છે ત્યાં સુધી એ પૂરી કરનારને બીજું કંઈ વિચારવાનો સમય તેમજ વૃત્તિ પણ હોતી નથી. સાર્વજનિક લાભ કરતા પોતાના લાભને પહેલા જોવાની માણસમાત્રની પ્રકૃતિ છે. એમાં બદલાવ લાવવો સહેલો નથી. ઉદ્યોગો એમાં અપવાદ ન હોઈ શકે. માત્ર એમને દોષ ન દઈ શકાય. દેશની સરકાર પણ એમની સાથે ભળેલી હોય છે. મજબૂરીથી બધાને એકસાથે વપરાશ ઘટાડવાનો વારો આવે છે ત્યારે એનું માહું પરિણામ વૈશ્વિક મંદીમાં પરિણમે છે.

આપણા વર્તુળના બધા ભરપૂર ભૌતિક સમૃદ્ધિ માણતા હોય ત્યારે એનાથી વંચિત રહેવું એ હરકોઈ માટે સહેલું નથી. છતાં આપણી જરૂરિયાતોને મર્યાદામાં રાખવી અશક્ય પણ નથી. રોજબરોજની પ્રવૃત્તિઓને સરળ બનાવતા સાધનોનો ઉપયોગ બંધ કરવાની અત્રે હિમાયત નથી. એનો

અતિરેક અવશ્ય નિવારી શકાય છે. આપણા વડીલો કપડા, વાસણ કે અન્ય સાધનો જેટલા ચાલી શકે ત્યાં સુધી ચલાવતા. એમનું સમારકામ કરાવી આવરદા લંબાવતા. એમનો મુખ્ય હેતુ કરકસર અને બચતનો ભલે હતો પણ સાથે અપરિગ્રહ તેમજ પર્યાવરણની માવજત આપોઆપ થઈ જતી હતી. આપણને એટલી હદે જવું જરૂરી નથી. છતાં કોઈપણ વસ્તુનું નવું મોડલ નીકળે એટલે જૂનું ગમે તેટલું સારું હોય તોયે એને બદલાવી નાખવું જરૂરી નથી. આર્થિક રીતે પોષાય છે એટલે કુદરતી સંપત્તિનો વ્યય કરવો યોગ્ય નથી. શોખના નામે થતી આવી દેખાદેખી કુદરતી સંપત્તિ અને પર્યાવરણને ભારે નુકસાન કરે છે. સુખી ઘરની સ્ત્રીઓની સાડીઓની સંખ્યાનો એક દાખલો ઘણું કહી જાય છે.

નિજાનંદ માટે કરવામાં આવે એ પ્રવૃત્તિને શોખ કહેવાય. બીજાને પ્રભાવિત કરવાની પ્રવૃત્તિ શોખ નથી, દેખાદેખી છે. આ વૃત્તિ માનવામાં આવે છે એટલી સફળ નથી થતી. મર્યાદિત વસ્તુઓ રાખી દરેક વસ્તુનો પૂરો ઉપયોગ કરનાર હંમેશાં ગરીબ કે કંજૂસ નથી હોતા. તેઓ પર્યાવરણવાદી હોય, સાદગીમાં માનનાર હોય કે કોઈ અપરિગ્રહી, નિઃસ્પૃહી હોય. આવી વ્યક્તિઓ અનુકરણનીય અને માનપાત્ર છે, નિંદાપાત્ર નથી.

વધેલી વસ્તીની જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા અને જીવનધોરણ સુધારવા ઉદ્યોગો જરૂરી છે. એના માટે શહેરીકરણ અને વાહનવ્યવહાર પણ જરૂરી છે. ભારત જેવા દેશમાં લાંબા અંતર માટે રેલવે અને બસ જેવા સાર્વજનિક અને સામુદાયિક વાહનો તેમજ ટૂંકા અંતર માટે બે પૈડાના વાહનો આદર્શ છે. સરકાર દ્વારા મોટરકારને આપવામાં આવેલા વધુ પડતા પ્રોત્સાહને ઘણી નવી સમસ્યાઓ સર્જી છે. ગાડીઓ ચલાવવા હજી આપણી પાસે પૂરતા રસ્તાઓ નથી, શહેરોમાં પાર્કિંગની જગ્યા નથી તેમજ એનો ઉકેલ શોધવાના પ્રયાસ પણ થતા નથી. કાર માટે જરૂરી બળતણ આયાત કરવામાં આપણું ઘણું હૂંડિયામણ વપરાઈ જાય છે. ઉતારુદીઠ વપરાતું બળતણ અને રસ્તા પર રોકાતી જગ્યાની રીતે મોટરકાર જરા પણ કાર્યક્ષમ / એફિશિયન્ટ નથી. આવા કારણોસર કાર ઉત્પાદન તેમજ વપરાશ વધારવાનું સરકારને આટલું જલદી વ્યાજબી લાગ્યું તે નવાઈની વાત છે. ચાલકની સલામતી સંદર્ભે વિચાર કર્યો હોય એવું પણ નથી લાગતું. અકસ્માતની દુર્ઘટનાઓમાં વાહનના પ્રકાર ઉપરાંત ચાલકોની ગેરશિસ્ત ઘણી જવાબદાર છે.

ઘણા લોકોને કારની ખાસ જરૂર નથી હોતી છતાં તેઓ

ખરીદે છે કારણકે પડોસી પાસે આવી ગઈ છે. (મોભો જાળવવા) કાર ખરીદતી વખતે એમને ખ્યાલ નથી હોતો કે ચલાવવાનો ખર્ચ કેટલો આવવાનો છે. ઘર પાસે પાર્ક કરવાની જગ્યા પણ નથી હોતી. રસ્તા પર ધૂળ ખાતી જોતાં જીવ બળે છે. સરકારની પણ આવી જ મનોવૃત્તિ થઈ શકે છે. વિકસિત દેશોમાં બધા પાસે કાર હોય એટલે આપણે પણ એવું કરીએ એટલે વિકસિત કહેવાઈએ ! ભલે પછી આપણી પાસે પેટ્રોલ, ડીઝલ, રસ્તા, પાર્કિંગની જગ્યા વગેરે કંઈ ન હોય.

વાહનોમાં વપરાતું પેટ્રોલ - ડીઝલ વાતાવરણનું પ્રદૂષણ વધારે છે. એનો સંગ્રહ અને હેરાફેરી જોખમી છે. એ વપરાય એટલે હંમેશ માટે એનો નાશ થાય છે. કુદરતી રીતે નવું બનતા એને લાખો વરસ લાગે છે. એનો પુરવઠો મર્યાદિત હોવાથી એનો ઉપયોગ મર્યાદિત રાખવાની સૌની નૈતિક ફરજ બને છે. ભારતમાં મોટાભાગની વીજળી ડીઝલ દ્વારા મેળવાય છે. વીજળીનો જરૂર વગરનો ઉપયોગ એ પણ કુદરતી સંપત્તિનો બગાડ છે.

કેટલાક વિકસિત દેશોમાં હવે નાના અંતર માટે સાઈકલનો વપરાશ વધી રહ્યો છે. પર્યાવરણ ઉપરાંત તંદુરસ્તી માટે પણ એ સારું છે. આપણી પાસે સાઈકલનો વપરાશ હતો તે હવે ઓછો થઈ રહ્યો છે.

પેટ્રોલ - ડીઝલની સરખામણીએ, પાણી વાપરવાથી એનો નાશ થતો નથી. વપરાયેલું પાણી પોતાનો માર્ગ શોધી પાછું કુદરતી ચક્રમાં ભળી જાય છે. કેટલાક અછતવાળા પ્રદેશોને બાકાત રાખીએ, તો ભારતમાં વરસાદની અને કુદરતી પાણીની તંગી નથી. આપણે અનુભવતા પાણીની તંગી તેમજ વપરાયેલા પાણીના નિકાલની સમસ્યા એ વ્યવસ્થાતંત્રની ખામીઓને લીધે છે. એટલે આપણે સતત પાણીની અછત અનુભવીએ છીએ. પાણી કરતાં પેટ્રોલ - ડીઝલનો બિનજરૂરી વપરાશ બધી રીતે વધુ હાનિકારક છે. જે પાણીના વપરાશની મર્યાદા જાળવતા હોય એમણે આ ઈંધણનો વપરાશ તો ખાસ ઘટાડવો જોઈએ.

તહેવારો, ધાર્મિક પ્રસંગો તેમજ અન્ય ઉજવણીઓ વગેરે વખતે આપણે જાતજાતના વાજિંત્રો વગાડીને ધ્વનિ પ્રદૂષણ કરીએ છીએ. ફટાકડા ફોડી ધ્વનિ અને હવાને પ્રદૂષિત કરીએ છીએ. ઉપરાંત રસ્તા ઉપર કચરો કરીએ છીએ અને આપણા ઉત્સવ સાથે સંકળાયેલા ન હોય એવા લોકોને ત્રાસ આપીએ છીએ. આ બધું નિવાર્ય છે.

પ્રદૂષણ તો હવા, પાણી અને જમીન બધાનું થાય છે. હવા અને પાણીના પ્રદૂષણનો જેટલો પ્રચાર થયો છે એના

પ્રમાણમાં જમીનના પ્રદૂષણને ભારતમાં મહત્વ નથી અપાતું. આપણી નકામી વસ્તુઓ ઘરની બહાર ફેંકવાથી ગંદકી વધે છે. એમને વસ્તીથી દૂર લઈ જવાથી એનો અંત નથી આવતો. એમને બાળવાથી વાયુનું પ્રદૂષણ થાય છે. ઝાડના પાંદડા, લાકડું, કાગળ વગેરે “બાયો ડિગ્રેડેબલ” ગણાય છે. બે ત્રણ વરસમાં એ પોતાની મેળે ખાતર બની કુદરતી ચક્રમાં ભળી જાય છે. એની સરખામણીમાં લોખંડ કે અન્ય ધાતુને ડિગ્રેડ થતાં દાયકાઓ લાગે છે અને પ્લાસ્ટિકને સેંકડો વરસ લાગે છે. પ્લાસ્ટિક બાળવાથી થતો ધુમાડો પણ ઝેરી હોય છે.

આટલી જાણકારી રાખી હોય તો આ વસ્તુઓના વપરાશ અને નિકાલ પ્રત્યે આપણે સજાગ રહી શકીએ. ખાસ કરીને પ્લાસ્ટિકની થેલીનો વપરાશ બને તેટલો ઘટાડવો સૌના હિતમાં છે. ઘણી જગ્યાએ એના પર પ્રતિબંધ આવી રહ્યો છે. પહેલાની જેમ કપડાની થેલીનો વપરાશ પર્યાવરણની દૃષ્ટિએ આવકારદાયક છે.

સમાજના સૌથી નીચલા સ્તરે જીવતા કચરો ઉપાડનાર (રેંગ પિકર્સ) સમાજની ઘણી મોટી સેવા કરી રહ્યા છે. શહેરના રસ્તા સાફ રાખવા ઉપરાંત તેઓ બને તેટલો કચરો રીસાઈકલ કરવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. પર્યાવરણની વ્યક્તિગત માવજતમાં એમનો ફાળો સૌથી વધારે છે. કમનસીબે એમના યોગદાનનો ખ્યાલ એમને નથી તેમજ સમાજને કે સરકારને પણ એમની દરકાર નથી.

ભારત, ચીન જેવા વિકાસશીલ દેશોની એક દલીલ એવી છે કે વિકસિત દેશો દોઢસો વરસથી પ્રદૂષણ વધારતા આવ્યા છે. હવે અમે વધારીએ તો એમને બોલવાનો કોઈ અધિકાર નથી. આ વાત સાચી હોવા છતાં વાજબી નથી. બીજી રીતે વિચાર કરીએ. મોટો દીકરો બાપની અડધી સંપત્તિ વેડફી નાંખે તો નાના દીકરાને બાકીની અડધી સંપત્તિ વેડફી નાખવાનો હક્ક આપોઆપ મળતો નથી. એમાં બધાનું નુકસાન થાય છે. આ જ દલીલ પર્યાવરણના પ્રદૂષણને તો લાગે જ છે, સાથે સાથે અણુશસ્ત્રોના ઉત્પાદનને પણ એટલી જ લાગુ પડે છે.

આ બધું વિકસિત દેશોના બચાવ કે તરફેણમાં નથી લખાતું. સો વરસ પહેલાં પ્રદૂષણ કે પર્યાવરણ અંગે ખાસ જાગૃતિ નહોતી. વળી એમને કહેવાવાળું પણ કોઈ નહોતું. જ્યારે અતિ વપરાશની હાનિકારક બાજુનો વિશેષ ખ્યાલ આવ્યો છે ત્યારે કરવા ખાતર દલીલો કરવાથી બધાનું નુકસાન થાય છે. વિકસિત દેશો પ્રદૂષણ ઘટાડવા અને પર્યાવરણ

જાળવવા ઘણું કરી રહ્યા છે. આજે સૌથી વધુ પ્રદૂષણ ચીન ફેલાવી રહ્યું છે, પણ એ કોઈનું સાંભળતું નથી. યુરોપ અને અમેરિકાએ દોઢસો વરસમાં જેટલું પ્રદૂષણ વધાર્યું છે એટલું જ પ્રદૂષણ ચીને છેલ્લા ૪૦ વરસમાં વધાર્યું છે.

આ બાબતે આપણા ઉદ્યોગોએ ચીનને નહીં પણ વિકસિત દેશોને અનુસરવાનું છે. તેમજ આપણે વિકસિત દેશોની પ્રજાને નહીં પણ આપણા પૂર્વજોને અનુસરવાનું છે. વપરાશ ખૂબ વધાર્યા પછી ઓચિંતો ઓછો કરવાથી અર્થતંત્ર પર થતી અસરના પરિણામ આપણે અત્યારે ભોગવી રહ્યા છીએ. પ્રમાણભાન ભૂલવાની આ શિક્ષા છે.

આ પૃથ્વી પર માત્ર આપણી પેઢીનો જ હક્ક નથી. આવનારી પેઢીઓનો પણ એટલો જ હક્ક છે. આપણે એમના માટે કેવો વારસો છોડી જઈએ છીએ એના આધારે તેઓ આપણને મૂલવશે. એક વ્યક્તિ તરીકે આપણાથી શક્ય એટલી પર્યાવરણને બચાવવાની તક ઝડપી લેવા બુદ્ધિ તેમજ હૃદયથી પગલાં ભરીએ.

જો આપણે પર્યાવરણની સમસ્યાનો ઉકેલ ન લાવીએ તો કુદરત પોતાની મેળે એનો ઉકેલ શોધી લેશે. ત્યારે આપણને બચાવવાની પરવા એને નહીં હોય, બલકે આપણા વિનાશ દ્વારા તે પોતાની સમસ્યા ઉકેલશે. આ સંદર્ભે પૃથ્વીમાતા જીવંત છે. એણે બધા જીવોને સંતાનની માફક ઉછેર્યા છે, ઉછરવા દીધા છે. એના માટે આપણે સંતાન બનવાને બદલે શોષણ કરતી જીવાત ન બની જઈએ તે જોવાની આપણી બધાની વ્યક્તિગત તેમ જ સામુદાયિક જવાબદારી છે.

આટલું લખ્યા પછી માણસના બચાવમાં પણ થોડું લખવું જરૂરી છે. પૃથ્વીના બદલાતા હવામાન પાછળ માનવજાત અવશ્ય જવાબદાર છે પણ માત્ર માણસ જવાબદાર છે પણ માત્ર માણસ જવાબદાર નથી. પૃથ્વીના વાતાવરણના પોતાના લાંબાગાળાના ચક્ર ચાલે છે એ પ્રમાણે આબોહવામાં ફેરફાર થતા રહે છે. એના પ્રતાપે ભૂતકાળમાં ઘણી વખત “પ્રલય” આવ્યા છે. આ ઉપરાંત સૂર્યમાં થતા ફેરફારની પણ પૃથ્વી પર ઘણી અસર થાય છે.

કુદરતી ફેરફારોને અટકાવવા કે બદલવા આપણા હાથની વાત નથી. આપણા હાથમાં જેટલું છે એટલું કરવાની નૈતિક ફરજ છે, તે બજાવીએ. આ બાબતમાં બીજા બધા સદ્ગુણો કરતાં અપરિગ્રહનું મહત્વ ઘણું વધારે છે. સામાજિક અને ધાર્મિક પ્રસંગોએ થતાં ખર્ચમાંથી થોડો ભાગ બચાવી પર્યાવરણની પ્રવૃત્તિ પાછળ ખર્ચવાથી ચમત્કાર સર્જ શકાય છે.

ચીન - ભારત - અમેરિકા

૨૦૩૦માં કેટલી અને કઈ મહાસત્તાઓ હશે એ આજકાલ બુદ્ધિજીવીઓની ચર્ચાનો વિષય બની ગયો છે. વર્તમાનની એકમાત્ર મહાસત્તા અમેરિકા સાથે ભવિષ્યમાં ચીન અને ભારતનું સ્થાન હોવાનું ચર્ચાય છે એની શક્યતા ચકાસતાં પહેલાં મહાસત્તા કોને કહેવાય એ જરા સમજી લઈએ.

આ ત્રણ દેશ આજે દુનિયામાં આગવું સ્થાન ધરાવે છે. એકબીજાથી ઘણા ભિન્ન હોવા છતાં એકબીજા માટે વર્તમાનમાં મહત્વના બની ગયા છે. સરખામણી કરવી સારું ન કહેવાય પણ એના વગર એમની વચ્ચેનું સામ્ય તેમજ ખાસ કરીને તફાવત સમજવાનું શક્ય નથી.

વસ્તીની રીતે આ ત્રણ દેશ શિર્ષકમાં લખેલ ક્રમમાં છે. ૨૦૧૫ના આંકડા મુજબ ચીન ૧૩૬ કરોડ, ભારત ૧૨૫ કરોડ અને અમેરિકા ૩૨ કરોડની વસ્તી સાથે દુનિયાના સૌથી મોટા ત્રણ દેશ છે. જમીન વિસ્તારમાં રશિયા અને કેનેડા પછી અમેરિકા ત્રીજા અને ચીન ચોથા ક્રમે આવે છે. જમીન વિસ્તારમાં દુનિયામાં સાતમા ક્રમે આવતા ભારત કરતાં આ બંને દેશ લગભગ ત્રણ ગણા મોટા છે. આ પરથી આપણી વસ્તીની ગીચતાનો ખ્યાલ આવી શકે છે. અમેરિકા કરતાં ભારત બાર ગણું વધુ ગીચ છે અને ચીન કરતાં ત્રણ ગણું ગીચ છે.

ભારત અને અમેરિકામાં લોકશાહી શાસનતંત્ર છે. જો કે ભારતની લોકશાહી હજી અપરિપક્વ છે જ્યારે અમેરિકાની લોકશાહી પ્રમાણમાં પુષ્ક મનાય છે. ચીનમાં લોકશાહી નથી, ત્યાં એકહથ્થુ સામ્યવાદી શાસનવ્યવસ્થા છે.

ભૂતકાળની વાત કરીએ તો ચીન અને ભારતની સંસ્કૃતિઓ પાંચ હજાર વરસ પુરાણી હોવાનું મનાય છે. પડોશી હોવા છતાં તે એકબીજાથી ઘણી ભિન્ન હતી. બંને દેશના લોકોને એકબીજા વિશે સાવ ઓછી માહિતી હતી. આજે પણ એમાં ખાસ ફરક પડ્યો નથી. એના માટે વચ્ચે આવેલી હિમાલયની પર્વતમાળા અને બર્માના ગાઢ જંગલ કારણભૂત છે. એકબીજાથી અલિપ્ત રહ્યાં છતાં આ બંને સંસ્કૃતિઓની દક્ષિણ પૂર્વ એશિયાના દેશો પર ઊંડી અસર થઈ છે. ત્યાં બંને સંસ્કૃતિઓની અસર આજે પણ જોઈ શકાય છે.

મોટા ભાગના ભૂતકાળમાં ચીનમાં બહુધા એકકેન્દ્રિય સત્તા રહી હોવાથી ત્યાંની નેવુ ટકા પ્રજા એકસમાન છે અને એક ભાષા બોલે છે. ભારત જેટલી જાતિ, ધર્મ, વર્ણ, ભાષા વિગેરે વિવિધતા ચીનમાં તો નથી, બીજે ક્યાંય પણ નથી.

આ બંનેની સરખામણીએ અમેરિકા સાવ નવો દેશ છે. એને એક રાષ્ટ્ર તરીકે અસ્તિત્વમાં આવ્યાને હજી અઢીસો વરસ પણ નથી થયા. ત્યાંના બધા જ લોકો અન્ય દેશોમાંથી આવેલા કે

એવાઓના વંશજ છે. હાલની દુનિયાના બસ્સો જેટલા દેશોમાંથી એક પણ વ્યક્તિ અમેરિકા ગઈ ન હોય એની શક્યતા નહિવત છે.

તાજેતરની મુક્ત આર્થિક નીતિ હેઠળ ભારત અને ચીન વચ્ચે વેપાર વધ્યો છે. એ હેતુથી ઘણા ભારતીયો ચીન જાય છે. બીજો એક વર્ગ પ્રવાસના હેતુથી, ભાષાની મુશ્કેલીને લીધે સંગઠિત ટુરમાં ચીનની મુલાકાત લે છે. થોડા વર્ષો પહેલાં આ લેખકને સ્વતંત્ર રીતે ચીન જવાનો અવસર સાંપડ્યો હતો. ટુરમાં જોવા નથી મળતી એવી ચીનની બીજી બાજુ જોવા / જાણવાનો ત્યારે મોકો મળ્યો હતો. એની થોડી માહિતી આ લેખમાં છુટીછવાઈ રજૂ થઈ છે.

ચીન અને ભારતની હાલની પ્રગતિ ઔદ્યોગિકરણ અને વૈશ્વિકરણને આભારી છે. કુતૂહલની વાત એ છે કે મૂડીવાદ અને ધર્મના વિરોધી તેમ જ હાડોહાડ સામ્યવાદી વિચારધારા ધરાવતા આધુનિક ચીનના ઘડવૈયા મામોએ કલ્પના પણ નહીં કરી હોય કે ચીનમાં મૂડીવાદી આર્થિક ક્રાંતિ એના ગયા પછી આટલી જલદી આવી જશે.

સામ્યવાદી વિચારધારાના પ્રણેતા કાર્લ માર્ક્સે ધર્મને માનવજાત માટેનું અફીણ કહ્યું હતું. વર્તમાન ચીનના સ્થાપક માઓએ ધર્મને માનવ સમાજ માટેનું ઝેર ગણ્યું હતું. એણે સંગઠિત ધાર્મિક સંપ્રદાયોને વિખેરીને, ધર્મના નામે બિનઉત્પાદક રહેતાં લોકોને કામે લગાડ્યા હતા. પરિણામે નવી પેઢીના માનસમાં દેશભક્તિ સિવાય અન્ય કોઈ વફાદારી રહી નથી. આથી પ્રજાના મગજમાં જરૂર પ્રમાણે નવા વિચાર રોપવા સરળ બન્યું છે. ત્યાં ધર્મ જાહેર પ્રદર્શનનો નહીં પણ અંગત માન્યતાનો વિષય બની ગયો છે. ચીનની સરખામણીએ ભારતમાં વધુ પડતી ધાર્મિકતા છે. ધર્મના નામે સાધુ, સંત, બાવા, ફકીર થઈને ભારતમાં ફરતા હોય એવાઓની સંખ્યા ૫૦ લાખથી ૭૦ લાખ હોવાનું ક્યાંક વાંચવામાં આવ્યું છે.

આજે ચીનમાં યુવા પેઢીના સ્ત્રી - પુરુષ બધા કામ કરે છે. કોઈ પણ કામમાં સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે ભેદભાવ નથી. શાંઘાઈ, બેઈજિંગ જેવા મોટા શહેરોની સરખામણી પશ્ચિમના શહેરો સાથે થઈ શકે છે. જો કે ગ્રામીણ વિસ્તારનું ચીન હજી જૂની દુનિયામાં જીવે છે. તેઓ સરકારની પરવાનગી સિવાય શહેરોમાં વસવાટ કરવા આવી શકતા નથી. શહેરોનો સ્વસ્થ અને વર્તમાનમાં સંતુષ્ટ જણાય છે. એમને બહારની દુનિયા વિશે જાણવાની ઈંતેજારી હોવા છતાં એ વિશે ખાસ જાણતા નથી. સેટેલાઈટ ટી.વી., ઈન્ટરનેટ વગેરેના જમાનામાં પણ બહારના સમાચાર સફલતાથી બ્લોક કરવામાં આવે છે. એકહથ્થુ સરકારને લીધે નિર્ણયો ઝડપથી

લેવાય છે અને તેનો તુરત જ અમલ પણ થાય છે. પરિણામે ઝડપી પ્રગતિ દર જળવાઈ શકાયો છે.

સાચા અર્થમાં મહાસત્તા બનવા માટે મોટું અર્થતંત્ર અને લશ્કરી તાકાત હોવા જરૂરી છે, પણ તે પૂરતા નથી. એ ઉપરાંત અન્ય ક્ષેત્રોમાં પણ આગેવાની હોવી એટલી જ જરૂરી છે. એ ક્ષેત્રો છે રાજકીય પ્રભાવ, સાંસ્કૃતિક પ્રભાવ, શિક્ષણ, સંશોધન, કાયદો - વ્યવસ્થા, નાગરિકોની સ્વતંત્રતા અને સલામતી, અન્ય દેશો માટે અનુકરણીય જીવનધોરણ અને જીવનપદ્ધતિ વગેરે વગેરે એની થોડી ચર્ચા કરીએ.

આ વ્યાખ્યાના આધારે આજે અમેરિકા એકમાત્ર મહાસત્તા બને છે. વીસમી સદીનું સોવિયેટ યુનિયન બધા ક્ષેત્રોમાં આગેવાન એવી સંપૂર્ણ મહાસત્તા બનવાની કોશિશમાં હતું પણ બની શક્યું નહોતું. આના પહેલાની મહાસત્તાઓ સામ્રાજ્યના સ્વરૂપમાં હતી.

મહાસત્તા અને સામ્રાજ્ય વચ્ચેનો ભેદ પણ સમજવા જેવો છે. આસપાસના પ્રદેશ જીતી, એને સીધા પોતાના કબજા હેઠળ રાખવાથી સામ્રાજ્ય બને છે. રાજાશાહી અને સરમુખત્યારશાહીમાં આવું બનતું હતું. વર્તમાનમાં મહાસત્તાઓ પોતાના દેશની સીમામાં રહી અન્ય દેશો પર પ્રભાવ જમાવે છે. આ લોકશાહીમાં થતું જોવા મળે છે.

અમેરિકાથી પહેલાં દુનિયાનું સત્તાકેન્દ્ર બ્રિટીશ સામ્રાજ્ય હતું. બે અઢી સદીઓ સુધી એમણે એ સ્થાન ભોગવ્યું હતું. એના પહેલા એક હજાર વરસ માટે ચીન દુનિયાનું સૌથી સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી રાષ્ટ્ર ગણાતું હતું. દુનિયા હજી એકરૂપ થઈ નહોતી એટલે સત્તાકેન્દ્ર હોવાનું ન કહી શકાય. ત્યારે ભારત પણ સમૃદ્ધ અને સુસંસ્કૃત હતું પણ મોગલ સામ્રાજ્યના પૂર્વાર્ધના બસ્સો વરસ બાદ કરતાં બાકીનો સમય સેંકડો સ્વતંત્ર રાજ્યોમાં વહેંચાયેલું હોવાથી શક્તિશાળી નહોતું થઈ શક્યું.

પહેલાં વધુ પડતી વસ્તીને દેશની ગરીબાઈનું એક અગત્યનું કારણ ગણવામાં આવતું હતું. ઔદ્યોગીકરણ અને વૈશ્વિકીકરણને કારણે આ વધુ વસ્તી દેશના માટે બોજ મટી દેશની મૂડી બનવા લાગી છે. આ કારણે આજે ઓછી વસ્તીવાળા દેશ જે આપણાથી આગળ હતા, તે હવે કેટલાક ક્ષેત્રોમાં પાછળ પડી રહ્યા છે.

વસ્તીના પ્રભાવને થોડો વધુ સમજીએ. અત્યારે દુનિયામાં બસ્સો જેટલા દેશ છે. અહીં ચર્ચાતા ત્રણ દેશ ઉપરાંત બીજા માત્ર નવ દેશની વસ્તી દસ કરોડથી વધુ છે. એ નવમા સમાવેશ થતા ઈન્ડોનેશિયા, પાકિસ્તાન, નાઈજીરિયા, બાંગ્લાદેશ જેવા ભારત કરતાં પણ પાછળ છે. તે સિવાય બીજા ૭૭ જેટલા દેશોની વસ્તી એક કરોડ અને દસ કરોડની વચ્ચે છે. જ્યારે વસ્તીની રીતે ટ્યુકુડા ગણાતા જાપાન, જર્મની, ફ્રાંસ, ઈંગ્લેન્ડ, ઈટલી, સાઉથ કોરિયા, સ્પેન, કેનેડા, ઓસ્ટ્રેલિયા વગેરે ભારત કરતાં વધુ સમૃદ્ધ છે. બાકીના એક્સોથી વધુ દેશની વસ્તી એક કરોડથી પણ ઓછી છે. આપણા કેટલાક મહાનગરો કરતાં

પણ ઓછી. એટલે ભારત પહેલી હરોળનો દેશ જ્યારે પણ બને તે સિદ્ધિ કરતાં સાહજીક વધુ ગણાશે.

હવે ભવિષ્યની શક્યતાઓ તપાસીએ. ૨૦૧૪ના આંકડા પ્રમાણે ચીનનું અર્થતંત્ર, અમેરિકાના તેમજ યુરોપિયન યુનિયનના અર્થતંત્ર કરતાં અડધા ભાગનું છે. બંને દેશનો વાર્ષિક વૃદ્ધિદર એમની લાંબા ગાળાની સરેરાશ પ્રમાણે જળવાઈ રહે તો ૨૦૩૦ની આસપાસ ચીનનું અર્થતંત્ર અમેરિકાના અર્થતંત્ર જેવું થવાની શક્યતા સારી છે. અર્થતંત્ર જેમ મોટું થતું જાય છે તેમ ઊંચો વિકાસદાર જાળવી રાખવો અઘરું થતું હોવાથી થોડા વરસ વધુ પણ લાગી શકે છે. ભવિષ્યમાં જ્યારે પણ ચીનનું અર્થતંત્ર અમેરિકા જેવું થાય ત્યારે એ એબ્સોલ્યુટ આંકડામાં હશે. જો કે અમેરિકા કરતાં ચીનની ચાર ગણી વસ્તીને લીધે ત્યાંની વ્યક્તિદીઠ આવક, જે જીવનધોરણ નક્કી કરે છે, એ તો અમેરિકા કરતાં ઓછી જ રહેવાની છે. અત્યારે ચીનની વ્યક્તિદીઠ આવક અમેરિકા કરતાં ઓછી જ રહેવાની છે. અત્યારે ચીનની વ્યક્તિદીઠ આવક અમેરિકા કરતાં પાંચમા ભાગની છે અને ભારતની દસમા ભાગની છે.

આજે ભારતનું અર્થતંત્ર (ડોલરમાં ગણતરી પ્રમાણે) ચીન કરતાં પાંચમા ભાગનું છે તેમજ વૃદ્ધિદર પણ લગભગ ચીનના જેટલો જ છે. આ દરે ભારત માટે આર્થિક ક્ષેત્રે ૨૦૩૦ સુધી ચીનને આંબવું પણ શક્ય નથી. અમેરિકા તો ઘણું આગળ છે. ભારતનો આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર પણ બંને દેશોના પ્રમાણમાં સાવ ઓછો છે.

અર્થતંત્રની ક્ષમતાને બીજી રીતે પણ મપાય છે, જેને () (પરચેઝિંગ પાવર પેરિટી) સમાન ખરીદશક્તિ આધારીત કહેવાય છે. એ ધોરણે આજે ચીન અને અમેરિકાનું અર્થતંત્ર લગભગ સરખું ગણાય. જે ભારત કરતાં માત્ર અઢી ગણું મોટું થાય છે. આ રીતે ભારત એટલું પાછળ ન ગણાય. આ આંકડા આંતરરાષ્ટ્રીય સરખામણીમાં સારા લાગે પણ છેતરામણા છે. એનાથી ગરીબી ઢંકાઈ જાય છે, મટી જતી નથી.

સંખ્યાબળની રીતે ચીનનું લશ્કર દુનિયામાં સૌથી મોટું છે. ભારત અને અમેરિકાના લશ્કરનું સંખ્યાબળ બીજા સ્થાને લગભગ સરખું જ છે, જે ચીન કરતાં સંખ્યામાં અડધું છે. જો કે લશ્કરી તાકાતનો સાચો અંદાજ માત્ર લશ્કરના કદથી નથી આવતો. શસ્ત્રોની તેમજ વાહનોની સરસાઈ, આ સાધનો દેશમાં જ બનાવવાનું સ્વાવલંબન, સૈન્યની કાબેલિયત અને યુદ્ધમાં આ બધાના અજમાયશની સફળતા પરથી આવે છે. આપણને વિદેશી બનાવટના શસ્ત્રો અને વાહનો પર ગણો આધાર રાખવો પડે છે. કાબેલિયતની સાચી ખબર તો વખત આવે ત્યારે પડે. પાકિસ્તાન સાથેના બધા યુદ્ધોમાં ભારત જીત્યું છે અને ચીન સામેના એકમાત્ર યુદ્ધમાં હાર્યું છે એ આપણો ઇતિહાસ છે.

પોતાનું હિત જાળવવા અમેરિકી લશ્કર જરૂર પડે તો દુનિયાના ગમે તે ભાગમાં થોડા દિવસોમાં જ યુદ્ધ શરૂ કરી શકે છે તેમજ એક સાથે એકથી વધુ મોરચે લડી શકે છે. બીજો કોઈ દેશ આટલો સક્ષમ નથી. એક સમયે સોવિયેટ યુનિયન

હતું તે હવે રહ્યું નથી. અત્યારે અમેરિકાની લશ્કરી તાકાત સાથે કોઈની પણ સરખામણી કરવી વ્યર્થ છે.

ચીનને બીજા પંદર દેશો સાથે સંયુક્ત સીમાડા છે. એમનામાંથી લગભગ બધા દેશો સાથે એને સરહદના વાંધાવચકા છે. જો કે પોતાના સીમાડાથી દૂર એ ક્યારે પણ યુદ્ધમાં જોડાયું નથી. ભારતના પડોશી રાષ્ટ્રો સાથેના સંબંધ પણ ખાસ મૈત્રીભર્યા નથી. અમેરિકાના માત્ર બે પડોશી દેશ છે અને બંને સાથે સારા સંબંધ છે.

રાજકીય પ્રભાવની વાત કરીએ તો દુનિયામાં ઉભા થતા દરેક વિવાદમાં અમેરિકાની મધ્યસ્થી હોય છે. મોટાભાગના દેશ એમની મદદ પણ ઈચ્છે છે. ચીન આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નોથી જાહેર રીતે અલિપ્ત રહે છે. અંદરખાને જે પણ કરતું હોય તે જુદી વાત છે. મહાસત્તા બનવું હોય તો આવી અલિપ્તતા ના રખાય. રાજકીય પ્રભાવમાં યુરોપના કેટલાક દેશ ચીન અને ભારતની હજી ઘણા આગળ છે.

કાયદાપાલન અને આંતરિક વ્યવસ્થાની બાબતમાં પણ ભારત આ બંને દેશ કરતાં ઘણો પાછળ છે. જ્યારે સામ્યવાદને લીધે ચીન વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની બાબતમાં ઘણું પાછળ છે. સ્વતંત્રતા હોવા છતાં એનો ગેરઉપયોગ ન કરવો એ પુષ્પ સમાજની નિશાની છે.

સાંસ્કૃતિક પ્રભાવ ઘણી જુદી જુદી રીતે પડે છે. લોકોના માનસપટ પર સિનેમા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે અસર કરે છે. આ ક્ષેત્રે અમેરિકાના હોલીવુડ પછી ભારતનું બોલીવુડ આવે છે. આ બે સિવાય વિશ્વના બીજા કોઈ દેશની ફિલ્મ ઈન્ડસ્ટ્રી આટલી વિશાળ અને લોકપ્રિય નથી થઈ શકી. ચીન આ ક્ષેત્રે ઘણું પાછળ છે. નાની સ્ક્રીનમાં માત્ર અમેરિકા બધે છવાયેલું છે. સગીત, નૃત્ય, ચિત્રકળા વગેરે ક્ષેત્રે બધાનું પોતપોતાની રીતે યોગદાન છે. એ સાંસ્કૃતિક બાબત હોવાથી એની સરખામણી કરવી યોગ્ય નથી.

આરોગ્ય ક્ષેત્રે ભારતના યોગ, આયુર્વેદ તેમજ ચીનના એક્યુપ્રેશર, એક્યુપંકચર વગેરેથી દુનિયા વાકેફ થઈ રહી છે પણ એમને આચરણમાં મૂકનાર વર્ગ હજી બહુ નાનો છે. આની સરખામણીએ એલોપતી કહેવાતી પશ્ચિમની આધુનિક ચિકિત્સા પદ્ધતિ પૂરી દુનિયામાં છવાયેલી છે.

કન્ઝ્યુમર બ્રાન્ડ ક્ષેત્રે અમેરિકાના કોકોકાલો, પેપ્સી, મેકડોનાલ્ડ, ઝીરોક્ષ, ગુગલ, ડિઝની કેરેક્ટર, પોપ મ્યુઝીક વગેરેનો દુનિયાભરમાં ફેલાવો છે. બધે જ યુવા પેઢીએ એને અપનાવ્યું છે. યુરોપ અને જાપાનની પણ એવી થોડી બ્રાન્ડ છે પણ ચીન કે ભારતની ખાસ કોઈ નથી. તાજેતરમાં ચીની બનાવટના માલની તો નકારાત્મક ખ્યાતિ પ્રસરી છે. આવી બાબતોનો સારો કે નરસો સાંસ્કૃતિક પ્રભાવ અવશ્ય પડે છે.

આ બધા કરતાં સૌથી વધારે શક્તિશાળી પ્રભાવ ઈન્ટરનેટ તેમજ અન્ય સોશિયલ મિડિયાનો છે અને હજી વધી રહ્યો છે. અમેરિકાની દુનિયાને મળેલી આ અદ્યતન ભેટ છે. આગળ જતાં

આને લીધે બધે ધરખમ સાંસ્કૃતિક ફેરફાર થઈ શકે છે. આપણી પાસેનું આપણી નજરમાં ગમે તેટલું સારું હોય પણ જ્યાં સુધી બીજા એને અપનાવે નહીં ત્યાં સુધી એનો ફેલાવો થાય નહીં અને પ્રભાવ પડે નહીં. આ માર્કેટિંગનો જાદુ છે. માર્કેટિંગની બાબતમાં ચીન અને ભારત પહેલેથી જ પાછળ રહ્યા છે.

દુનિયાની ટોચની ૨૦ યુનિવર્સિટીઓમાંથી ૧૬ અમેરિકાની છે, ૩ બ્રિટનની અને એક જાપાનની છે. ચીન અને ભારતની એક પણ નથી. પહેલા ૫૦માં ચીનની એક યુનિવર્સિટી આવે છે. આપણા ગૌરવ જેવી અને દુનિયામાં ૫૦ પછી ક્યાંક આવે છે. જ્યાં સુધી આપણી યુનિવર્સિટીઓ દુનિયાની પહેલી હરોળમાં ન આવે ત્યાં સુધી નોલેજ ઈકોનોમિમાં આગેવાન ન બની શકાય. યુનિવર્સિટીમાં તીક્ષ્ણ બુધ્ધિ ઘડાય છે ત્યાંથી જ ઘણા વ્યવસાયિકો બહાર પડે છે.

નવી શોધ કરવી હવે વ્યક્તિગત રીતે શક્ય નથી રહ્યું. સંશોધન હવે સંસ્થાકીય પ્રવૃત્તિ થઈ ગઈ છે જે મુખ્યત્વે યુનિવર્સિટી કે મોટી કંપનીનું રિસર્ચ ડિપાર્ટમેન્ટ કરે છે. એટલે જ વૈજ્ઞાનિક ક્ષેત્રના બધા નોબલ પ્રાઈઝ વિકસિત દેશોને મળે છે. ચીન અને ભારતને આ ક્ષેત્રે પણ ઘણું કરવાનું બાકી રહે છે. ભારત છોડી વિકસિત દેશોમાં સ્થાયી થયેલ ભારતીય મૂળના વૈજ્ઞાનિકોની સિધ્ધિથી આપણે હાલપૂરતો સંતોષ મેળવવો રહ્યો.

દુનિયામાં દર વર્ષે નવી શોધખોળના જેટલા પણ પેટન્ટ રજિસ્ટર કરવામાં આવે છે એમાંથી અડધો અડધ અમેરિકાના હોય છે. ૨૦૧૪ માટેના આ આંકડા છે. દુનિયામાં કુલ : ૩,૨૬,૦૦૦, અમેરિકા : ૧,૫૮,૦૦૦, ચીન : ૮,૦૦૦, ભારત : ૩,૦૦૦ પેટન્ટ રજિસ્ટર કરવા અને એમાંથી ઉપયોગી તકનિક કે ઉપકરણ બનાવવા વળી અલગ વાત છે.

રમતગમત ક્ષેત્રે ઓલિમ્પિક રમતો વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. વિશ્વકક્ષાએ યોજાતી આ સ્પર્ધામાં ચંદ્રક મેળવવાનું દરેક ભાગ લેનારનું સ્વપ્ન હોય છે. જીતનાર વ્યક્તિ તેમજ રાષ્ટ્રના ગૌરવનું એ પ્રતીક છે. અમેરિકા આમાં પણ પ્રથમ દેશ રહ્યો છે. થોડા સમયથી ચીને પણ ઘણી પ્રગતિ કરી છે. જ્યારે આ ક્ષેત્રમાં ભૂતકાળમાં ભારતનો દેખાવ સાવ કંગાળ રહ્યો હતો. કેટલાક ક્ષેત્રોમાં તાજેતરનો વ્યક્તિગત ઉજળો દેખાવ ભવિષ્ય માટે આશાસ્પદ લાગતું હોવા છતાં હજી આપણી ક્ષમતાથી ઘણા દૂર છીએ. આનું એક કારણ એ પણ છે કે ક્રિકેટ પાછળની વધુ પડતી ઘેલછાને કારણે રમતગમતના અન્ય ક્ષેત્રો પ્રતિ સરકાર તેમજ લોકો દ્વારા ઓરમાયું વર્તન રખાયું છે. દુનિયાની દર છ વ્યક્તિઓમાંથી એક વ્યક્તિ ભારતીય છે. ઓછામાં ઓછા છઠ્ઠા ભાગના ચંદ્રક આપણે જીતશું ત્યારે સરેરાશ ગણાશું. આગેવાની ત્યારપછી આવશે.

શિક્ષિત યુવા પેઢી તેમજ બુદ્ધિશાળીઓને સમસ્ત દુનિયામાંથી આકર્ષવા એ પણ મહાસત્તાનું એક લક્ષણ છે. અમેરિકાને દર વર્ષે વિદેશમાં ભણીને કામ કરવા તૈયાર થયેલ લાખો યુવાનો મળે છે. પરોક્ષ રીતે અમેરિકાને મળતી આ સબસિડી વાર્ષિક

૨૦૦ અબજ ડોલર જેટલી મનાય છે. માત્ર પૈસાના આકર્ષણને લીધે બધા અમેરિકા જાય છે એ અર્થસત્ય છે. ત્યાં ગયા પછી ત્યાં જ સ્થાય થવા પાછળ અન્ય ઘણા કારણ રહેલા છે. આમ તો ચીનમાં હાલ દસ લાખ જેટલા ઉચ્ચ શિક્ષિત વિદેશીઓ ધંધાર્થી રહે છે. ભારતમાં પણ આ પ્રકારના વર્ગની સંખ્યા ઘણી મોટી છે. ફરક એટલો જ છે કે પોતાની જવાબદારી પૂરી થતાં આ બધા પોતપોતાના દેશમાં પાછા ફરે છે. કાયમ માટે રહેનારા ભાગ્યે જ કોઈ મળશે. આની પાછળ પૈસા ઉપરાંત અન્ય કારણ શોધવા અઘરા નથી. આ પ્રવાહ બદલાય નહીં ત્યાં સુધી આગલી હરોળના દેશ બન્યા ન કહેવાય.

મહાસત્તા બનતાં મળતી સત્તા અને ગૌરવ સાથે કેટલીક અણગમતી જવાબદારીઓ પણ આવે છે. દુનિયામાં આવી પડતી દરેક કુદરતી કે માનવસર્જિત મુશ્કેલીમાં ગાંઠનું ગોપીચંદન કરીને દોડી જવું પડે છે. ક્યારેક અપજશ મળતાં ટીકાપાત્ર પણ બનવું પડે છે. આજે દુનિયાના ગરીબ દેશોને અમેરિકા દર વર્ષે અબજો ડોલરની મદદ કરે છે છતાં બધાને ઓછી લાગે છે. ચીન અને ભારત પાસે ભાગ્યે જ કોઈ માગે છે કે અપેક્ષા રાખે છે. અન્યોની રાજકીય અને મિલિટરી બાબતોમાં વચ્ચે પડવું હંમેશાં ખોટનો ધંધો રહ્યો છે. છતાં મહાસત્તા બન્યા પછી એનાથી અલિપ્ત રહેવું શક્ય નથી.

ચીન અને ભારતની ગણના આજે વિકાસશીલ દેશ તરીકે થાય છે. મહાસત્તા બનતા બહેલાં વિકાસશીલમાંથી વિકસિત દેશ બનવું પડશે. વિકસિત દેશમાં બધા પ્રજાજનોની પાયાની જરૂરિયાતો સંતોષાતી હોવાથી જીવનધોરણનું સ્તર ઊંચું હોય છે. જે દેશમાં મોટાપાયે અપૂરતું પોષણ હોય, પીવાના પાણીની સમસ્યા હોય, રહેવા માટે પાકું ઘર ન હોય, વિશ્વસનીય આવકના સાધન ન હોય ત્યાં સુધી દેશ વિકસિત થયો એમ ન ગણાય. ચીન અને ભારતની વિશાળ વસ્તી પ્રગતિને ધીમી પાડે છે. વધુ પડતી વસ્તી ક્યારેક ફાયદાકારક તો ક્યારેક બાધારૂપ પણ બનતી હોય છે.

બીજી રીતે જોઈએ તો ગરીબ દેશોની હરોળમાંથી બહાર નીકળી માત્ર ૬૦-૬૫ વર્ષના ગાળામાં કોઈ પણ દેશ માટે અણુસત્તા બનવું, અંતરિક્ષ યાર્ન બનાવીને દૂર મોકલવા તેમજ અન્ય કેટલાક ક્ષેત્રે ગણનાપાત્ર સિધ્ધિ હાંસલ કરવી તે નાની વાત નથી. ચીન અને ભારત એ બંને દેશોએ તે કરી બતાવ્યું છે. બંનેની પ્રગતિ હજી ચાલુ છે. ચીન પાસે શિસ્ત, વ્યવસ્થાતંત્ર, આંતરિક વિખવાદોનો અભાવ, એકરૂપ પ્રજા વગેરે હકારાત્મક પરિબલો છે, તો ભારતની મૂડી છે લોકશાહી, વિશ્વભાષા બની ચૂકેલી અંગ્રેજી જાણતો વિશાળ વર્ગ અને આઈ.ટી. ક્ષેત્રની આગેવાની.

આટલા વિવિધ ક્ષેત્રો તપાસ્યા પછી એટલું કહી શકાય કે ૨૦૩૦માં ચીન અને ભારત અમેરિકા કરતાં એક પણ ક્ષેત્રમાં આગળ નહીં હોય. જો કે નજીકના ભૂતકાળમાં સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી ગણાતા પણ આજે એક યા બીજી મુશ્કેલીમાં

સપડાયેલા જાપાન, જર્મની, બ્રિટન, ફ્રાંસ, રશિયા વગેરે દેશો કરતાં કેટલાક ક્ષેત્રોમાં આગળ હશે. આગળ જતાં બંને દેશ પોતપોતાની આઝાદીની શતાબ્દી (૨૦૪૮ અને ૨૦૪૭) બીજા અને ત્રીજા ક્રમના રાષ્ટ્ર તરીકે ઉજવશે એની શક્યતા ઉજળી છે. આજનો યુવાવર્ગ એ માણી શકશે. ભારત, વસ્તીમાં ચીનને પાછળ મૂકી દુનિયાનો સૌથી વધુ વસ્તીવાળો દેશ બની ગયો હશે. જો કે આને કોઈ સિધ્ધિ ન કહેવાય.

આ બધું વ્યક્તિગત માન્યતાને આધારે નથી લખાયું. જે તે દેશની સરકાર તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ દ્વારા જનસામાન્ય માટે બહાર પાડવામાં આવતી માહિતીનું અહીં સંકલન કરવામાં આવ્યું છે. આમાં કોઈ એક દેશ સાથે પક્ષપાત કરવામાં આવ્યો નથી કે કોઈની તરફેણ કરવામાં આવી નથી. જે વાસ્તવિકતા છે તે જ વર્ણવવામાં આવી છે. કોઈની લાગણી ન દુભાય એટલા માટે હકીકત ન બદલાય.

સામ્રાજ્યો વિખેરાઈ ગયા છે. ઘણા દેશોનો સુવર્ણકાળ આવીને જતો રહ્યો છે. ચીને અને ભારતે તે એકથી વધુ વખત અનુભવ્યું છે. એ જ રીતે મહાસત્તા પણ બદલાઈ શકે છે. આપણી પાસે જનસંખ્યા છે, ભૂમિ વિસ્તાર છે, બુદ્ધિધન વગેરે ઘણું છે, માત્ર એટિટ્યૂડ કેળવવાની જરૂર છે. પ્રાચીનકાળની સિદ્ધિઓના ખોટા ખ્યાલોમાંથી બહાર નીકળવાની જરૂર છે. વર્તમાનની મર્યાદાઓ સ્વીકારી ભવિષ્ય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાનું છે. આટલું સમજીએ અને સ્વીકારીએ તો ભવિષ્યમાં દરેક ક્ષેત્રે મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવતા આગલી હરોળના દેશ થવું સાહજક છે.

મહાસત્તા કે પહેલો નંબર થવાની ઘેલણા ખૂબ આકરી કિંમત માંગી લે છે.

પોતાનું આગવું મહત્ત્વ સ્થાપવું અલગ વાત છે અને બીજા બધાથી આગળ નીકળવાની ઈચ્છા રાખવી અલગ વાત છે. ચીન અને ભારત આગલી હરોળના દેશ બનશે ત્યારે અમેરિકાનું આંતરરાષ્ટ્રીય મહત્ત્વ આપોઆપ ઓછું થઈ જશે. ભારતનું ગરીબ અને અવગણાયેલ રાષ્ટ્રનું લેબલ ભૂતકાળની વાત હશે. આપણે જો ‘ગંદા અને ભ્રષ્ટાચારી’ રાષ્ટ્રનું લેબલ પણ બદલી શકીએ તો એ પણ મોટી સિધ્ધિ ગણાશે. ભારત માટે સાચો સુવર્ણકાળ હવે શરૂ થયો છે. ભાવિ ઉજ્જવળ છે.

ત્રણ દેશોની આ સર્વવિસ્તૃત ચર્ચા નથી. માત્ર મહાસત્તા બનવાને લગતા પાસાની જ અહીં ચર્ચા કરવામાં આવી છે. દરેક દેશની અન્ય ઘણી ખાસિયતો હોય છે. જેનું મહત્ત્વ આપણી સમજ પ્રમાણે ઊંચું નીચું ગમે તે હોઈ શકે છે.

સાર્વભૌમ ભારતના અસ્તિત્વ માટે સરહદો પર હાલના દિવસોમાં ચાલી રહેલી લડાઈમાં ભારતે મજબૂત રીતે “ડોકલામ” ક્ષેત્ર પર પોતાની પકડ બનાવી રાખેલ છે જેને વિશ્વના પણ બીજા અનેક દેશોનું સમર્થન સાંપડ્યું છે તે કાબિલે તારીફ છે.

ઊર્જિવાન ભારતીય સેના ત્રણ રાષ્ટ્રોની સંમિલિત સરહદનો ચીન દૂરઉપયોગ ન કરે અને અખંડ ભારત ખંડિત ન થાય તે માટે કટિબદ્ધ છે જેનું આપણને સૌને ગૌરવ હરહંમેશ થવું જોઈએ.